

KUR'ÂN'DA MESLEK TASAVVURU ve AVCILIKLA İLGİLİ AYETLERİN İNCELENMESİ**Mehmet Eyüp ÖZBERK*****Özet**

Toplumsal bir varlık olarak insan, hayatını idame ettirebilmek için şahsî kabiliyetlerine göre kendine uygun bir meslek seçip çalışmak zorundadır. Kur'an, "hidayete rehberlik etme" temel gayesinin yanı sıra insanlık için örnek bir medeniyet kurmayı hedeflemiştir. Bu itibarla hayatın hakikatleriyle ilgilenmiş, sosyal hayatla ilgili olgulara değinmiş, insana çalışmayı emrederek yeryüzünün imarına sevk etmiştir. Özellikle peygamberler ve geçmiş milletlerden haberler içeren kıssalarda, yapılan teşbihlerde, hüküm bildiren, Allah'ın tevhit ve azametini ispat eden ayetlerde hayatın bir hakikati olan çalışmaya ve muhtelif mesleklere işaret edildiğini müşahede etmekteyiz. Buna matuf olarak çalışmamızda; Kur'an'da meslek tasavvurunu ortaya koymayı, en çok atf yapılan meslek türlerini tespit ederek "avcılık" ile ilgili ayetleri ve tefsirlerini incelemeyi hedeflemekteyiz. Makalenin konusu özgün olup tespit edebildiğimiz kadarıyla mevzu ile alakalı Türkiye'de daha önce bilimsel bir çalışma yapılmamıştır. Makalemizde öncelikle meslek kavramını ele alacak, çalışma ve meslek sahibi olmanın dinî ve sosyal yönden önemini ifade edeceğiz. Ardından Kur'an ayetlerinin tümünü çalışma ve meslek olgusu bağlamında değerlendirmeye çalışacağız. Son olarak "avcılıkla" ilgili Mâide Suresinde yer alan ayetleri inceleyecek, günümüz ve klasik müfessirlerin konuyla ilgili yorumlarından istifade edeceğiz. Makalemizin, araştırmacıların dikkatini çekeceğini, konuyu farklı yönleriyle incelemeye sevk edeceğini ve yeni çalışmalara kapı aralayacağını düşünüyoruz.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Meslek, Çalışma, Avcılık, Av Aletleri.

VOCATION CONCEPTION IN THE QURAN AND INVESTIGATION OF THE VERSES REGARDING HUNTING**Abstract**

As a social being, a person has to choose and work according to his personal abilities in order to survive. The Quran aims to establish an exemplary civilization for humanity as well as its main purpose of "guiding guidance". In this respect, the Quran was interested in the truths of life, touched on the facts about social life, and commanded people to work and encouraged them to reconstruct the earth. We observe that work and various professions, which are the truth of life, are pointed out especially in stories containing news from prophets and previous nations, in similar stories, in verses that declare judgment and prove Allah's monotheism and majesty. In our attributed study; we aim to reveal the concept of profession (vocation) in the Quran, to determine the most cited profession types and to examine the verses and interpretations about "hunting". As far as we can determine the topics relevant to the subject of the article is an original scientific work has not been mentioned in Turkey before. In our article, we will first deal with the concept of profession and express the importance of working and having a profession in religious and social

* Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Yüksek Lisans Öğrencisi. Ankara-Türkiye: e-mail: e.ozberk@hotmail.com ORCID: 0000-0003-4165-8020

Derleme Makale.

Sayfa Sayısı: 747-769

Makale Geliş Tarihi: 21.02.2021

Makale Kabul Tarihi: 22.04.2021

Makale Yayın Tarihi: 05.05.2021

aspects. Then, we will try to evaluate all the verses of the Quran in the context of work and profession (vocation). Finally, we will examine the verses in Sourate al-Maidah about “hunting” and make use of the comments of contemporary and classical interpreters (mufassir) on the subject. We think that our article will attract the attention of researchers, encourage them to examine the subject from different aspects and open the door to new studies.

Key words: Quran, vocation (profession) work, hunting, hunting tools.

GİRİŞ

İnsan, dünya hayatını onurla sürdürebilmek, gıda, giysi, mesken vb. zaruri ihtiyaçlarını¹ karşılamak için çevresiyle iletişim kurmaya ve hemcinsleriyle yardımlaşmaya muhtaçtır. Onu toplum içerisinde yaşamaya iten bu durum, aynı zamanda diğer canlılardan ayıran en temel hususiyetlerden biridir. Nitekim sair canlılar, ihtiyaçlarını tabiatta hazır bir halde bulurken, insanın bir çaba neticesinde elde ettiği hammaddeleri kendisinden istifade edebileceği şekle dönüştürmesi ve farklı yeni şeyler üretmesi gerekmektedir.² Bu ise her ne kadar inanç, kültür, adet vb. yönlerden farklı da olsalar, birlikte yaşayan insanlar arasında iş bölümüne gidilmesi sonucunu doğurmuştur. Her birey meslek diye de tabir edilen bu iş bölümlerinden kendisi için uygun olanı tercih eder ve ihtiyaçlarını temin için çalışır.

Kur’an, insanlığa hidayet rehberi olarak indirilmiştir.³ Bu itibarla insanın dünyevî ve uhrevî saadetini temin edecek her hususa direk ya da dolaylı olarak temas etmiştir⁴ ki bunlardan biri de “meslek” olgusudur. Meslekler, insanın yaşamını sürdürmesinde temel araç olan malî temin etmeye vesile olmanın yanı sıra, toplumun kalkınıp gelişmesinde ve medeniyet inşasında önemli bir tesire sahiptir. Kur’ân’da çalışmayla ilgili müstakil ayetler bulunmaktadır. Hayatın bir hakikati olan meslek olgusuna ise; peygamberler ve geçmiş ümmetlerden haber veren kıssalarda, Allah’ın varlığını ve birliğini ispat gibi farklı konularla ilgili yapılan teşbihlerde ve hüküm bildiren ayetlerde işaret edilmektedir. Sosyal ilimlerin hayli geliştiği, Kur’ân’la ilişkisinin araştırıldığı ve bununla alakalı muhtelif birçok çalışmanın yapıldığı günümüzde, konunun incelenmeye değer bir ehemmiyet taşıdığı aşikârdır.

Konuyla ilgili “el-Hiraf Ve’s-Sınâât Fi’l-Kur’âni’l-Kerîm” unvanıyla Dr. Enver Ahmed Hân el-Bağdâdî tarafından Arapça telif edilmiş bir doktora tezi bulunmaktadır. Birinci baskısı 2013 yılında Beyrut Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye tarafından yapılan bu çalışmada yazar, Kur’ân’da varlığını ve kendilerine daha çok işaret edildiğini tespit ettiği meslekleri incelemiştir. Arap dünyasında bu doktora tezi dışında müstakil bir araştırma tespit edemedik ve Türkiye’de, mevzu ile alakalı daha önce bilimsel bir çalışmanın yapılmadığını müşahade ettik. Bu açıdan makalemizin önemli bir boşluğu dolduracağı ve yeni çalışmalara ilham kaynağı olacağını düşünüyoruz.

Çalışmamızın ana gayesi; Kur’ân’da meslek tasavvurunu ortaya koyup en çok atıf yapılan meslek türlerini zikrederek “avcılık” ile ilgili ayetleri, klasik ve günümüz tefsirlerinden istifade etmek suretiyle incelemektir. Bunun için öncelikle meslek kavramını ele alarak çalışma ve meslek

¹ Şâtîbî, Ebû İshâk İbrâhîm b. Mûsâ b. Muhammed el-Lahmî eş-Şâtîbî el-Girnâtî, *el-Muvâfakât*, thk. Ebû Ubeyde Meşhûr, (Hûber: Dâru’bni Affân, 1997), 2/305.

² Gazzâlî, Huccetü’l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed el-Gazzâlî et-Tûsî, *İhyâu Ulûmi’d-Dîn Mea Tahrîci Hâfız el-İrâkî*, (Kahire: Dâru’s-Şa’b, ts.), cüz: 9, 3/1744.

³ Bkz., el-Bakara, 2/2,185; İbrâhîm, 14/1; el-İsrâ, 17/9; en-Neml, 27/1,2.

⁴ en-Nahl, 16/89.

sahibi olmanın dinî ve sosyal yönden önemine değineceğiz. Ardından Kur'ân ayetlerinin tümünü çalışma ve meslek olgusu bağlamında değerlendirerek atıf yapıldığını düşündüğümüz meslek türlerini özetle zikredeceğiz. Son olarak konuya örnek teşkil etmesi açısından “avcılık” ile alakalı ayetleri inceleyerek, avcılığın çeşitleri, avcılıkta kullanılan aletler ve ilgili şer'î hükümler çerçevesinde Kur'ân'da bu mesleğin varlığını araştıracağız.

A. MESLEK KAVRAMININ TAHLİLİ

“Meslek” kelimesi, Türkçe'ye Arapça'dan geçmiştir. Arap dilinde; “kendisiyle elbise dikilen ip, bir mekana veya yola girmek ya da girdirmek, bir şeyi diğer bir şeye katmak” anlamlarına gelen “سُلُوك” kökünden türetilmiş olup “süluk edilen her türlü yol” demektir.⁵

Türkçe'de ise meslek, “yol, tarik, gidiş, tarz, usul, tertip, her kişinin dünyada yaşamak ve geçinmek için tuttuğu iş, tabii olduğu sınıf, belli bir eğitim ile kazanılan sistemli bilgi ve becerilere dayalı, insanlara yararlı mal üretmek, hizmet vermek ve karşılığında para kazanmak için yapılan kuralları belirlenmiş iş”⁶ manalarına gelmektedir.

Sosyologlar başta olmak üzere pek çok bilim adamı meslek kavramını tanımlamaya çalışmıştır. Meslek kavramını tanımlamaya yönelik tariflerden bazıları şu şekildedir:

- “Meslek, genellikle uzun ve yüksek dereceli bir öğrenim gerektiren, kendine özgü yasal ve ahlaksal kuralları bulunan ve bir kimsenin geçimini sağlayan uğraştır.”⁷

- “Meslek, insanın yaşamını sürdürmek, geçimini sağlamak için seçtiği sürekli iş alanıdır ve yalnızca para kazanma yolu olmayıp aynı zamanda bireyin kendini gerçekleştirme yoludur.”

- “Meslek, kişinin hayatını sürdürmek ve geçimini sağlamak amacıyla sosyal değeri olan belli fonksiyonları yerine getirmesidir.”⁸

Konuyla ilgili yapılan tarifler ışığında; “meslek, kişinin dünyada yaşamak ve geçinmek için tuttuğu iş, belli bir eğitim ile kazanılan, sistemli bilgi ve becerilere dayalı, insanlara yararlı mal üretmek, hizmet vermek ve karşılığında para kazanmak için yapılan, kuralları belirlenmiş iştir” denilebilir.

Meslek kelimesinin ifade ettiği mana Türkçe'de, “zanaat, çalışma, iş, uğraş” kelimeleriyle de karşılanmaktadır. Bu kelimeler her ne kadar temelde; “çalışma, bir işle meşgul olma, kazanç elde etme” açısından birleşiyorlarsa da aralarında bazı farklılıkların bulunduğu bir gerçektir.

Arap dilinde ise meslek kelimesinin ifade ettiği mana, genel itibariyle “صِنْعَة، اِخْتِرَاف/حِرْفَة” kelimeleriyle karşılanmaktadır.⁹ Bunların yanı sıra meslek teriminin kapsamında yer alan kazanç, maişet temini elde etmek, çalışmak vb. anlamlar ise “سَعْي، كَسْب، اِكْتِسَاب”

⁵ Halil b. Ahmed, Ebû Abdîrahmân el-Halîl b. Ahmed b. Amr b. Temîm el-Ferâhîdî (el-Fürhûdî), *Kitâbu'l-Ayn – Murattaben Alâ Hurûfî'l-Mu'cem-*, thk. Dr. Abdu'l-Hamîd Hindâvî, (Beirut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2003), 2/267; İbn-i Düreyd, Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen b. Düreyd el-Ezdî el-Basrî, *Cemheratü'l-Luğa*, thk. Dr. Ramzî Munîr Ba'lebekkî, (Beirut: Dâru'l-İlm Li'l-Melâyîn, 1987), 2/854; Râğîb el-İsfehânî, Ebu'l-Kâsım Huseyn b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râğîb el-İsfehânî, *el-Müfradât Fî Garîbî'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Seyyid Keylânî, (Beirut: Dâru'l-Ma'rife, ts.), 239; İbn-i Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemâluddîn Muhammed b. Mukerram b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Ruveyfî, *Lisânu'l-Arab*, (Bulak/Mısır: el-Matbaatu'l-Kübra'l-Mîriyye, h.1300), 12/327.

⁶ Şemseddin Samî, *Kâmûs-i Türkî*, (Dersaadet: İkdâm Matbaası, h. 1317), 1345; TDK. Büyük Türkçe Sözlük (2018), 12 Haziran 2018 tarihinde http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=MESLEK adresinden alındı.

⁷ Ayişe Karadağ, “Meslek Olarak Hemşirelik”, *Atatürk Üniv. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 2 (2002), 5/1.

⁸ Memet Zencirkeran; Şuayyip Çalış vd., *Çalışma Sosyolojisi*, (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yay.), 2012, 212-213.

⁹ Halil b. Ahmed, *Kitâbu'l-Ayn*, 3/30, 4/171; İbn-i Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, 10/77,388-389, 13/502; Mücemma'u'l-Lügati'l-Arabiyye, *el-Mu'cemü'l-Vasît*, (Kahire: Mektebetü's-Şurûki'd-Devliyye, 2004), 890.

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

اقتِرَاش, اجْتِرَاح ve جَزَح/اقتِرَاف” sözcükleriyle ifade edilmektedir.¹⁰ Bu kelimeler her ne kadar temelde birleşiyorlarsa da aralarında bir takım farklılıklar vardır. Ayrıca Arapça’da bir masdar kalıbı olan “فَاعِلٌ-فَعَالٌ-فَعِلٌ”, ism-i mensûb sığıması, “فَاعِلٌ-فَعَالٌ-فَعِلٌ” ve mübalağa ifade eden vezinler de kıyâsî ve gayr-i kıyâsî olarak “meslek, meslek sahibi” manalarını ifade etmek için kullanılmaktadır.¹¹

B. MESLEK SAHİBİ OLMANIN ve ÇALIŞMANIN EHEMMİYETİ

Meslek sahibi olmak hem sosyal hem de dinî yönden büyük bir öneme sahiptir.

1. Meslek Sahibi Olmanın Sosyal Yönden Önemi

Meslek, yaşamı sürdürme ve maişet temin etme aracı olmasının yanı sıra aynı zamanda bireyin toplum içerisinde kendini ispat etme vesilelerinden biridir. İnsanlar, makamları, maddî imkanları, ilmî birikimleri gibi birçok etkenin yanı sıra sahip oldukları meslekler vasıtasıyla da konum ve saygınlık kazanmaktadırlar. Dolayısıyla o, bir çeşit bireyleri tanımlama vasıtası olarak da görülebilir.¹²

Meslek, bireyin bedensel ve zihinsel gelişimini etkiler, ahlak ve davranışlarını biçimlendirir.¹³ İslam tarihinde bu noktaya işaret eden şu kıssa pek manidardır: Humeydî (ö. 219/834) anlatıyor: İmam Şâfî (ö. 204/820) ve Muhammed b. el-Hasen eş-Şeybânî (ö. 189/805) ile birlikteydim. Onlar gelen geçen insanlar hakkında teferrüste¹⁴ bulunuyorlardı. Bu sırada yanımdan bir adam geçti. Muhammed b. el-Hasen, Şâfî’ye: “Bu adamın mesleği hakkında teferrüste bulun!” dedi. Bunun üzerine Şâfî: “Onun durumu beni şüpheye soktu. Bu adam ya marangozdu ya da terzi.” diye cevap verdi. Ben bu tespitin doğruluğunu tahkik etmek için adamın yanına vardım ve ona: “Mesleğin nedir?” diye sordum. Adam: “Önceleri marangoz idim. Şimdi ise terziyim.” cevabını verdi.¹⁵

Toplumsal yapının kurucu unsuru olan meslekler, bireyler arasında iş bölümünün teşekkül etmesine ve istikrarın sağlanmasına büyük katkı sağlar. Sahip oldukları meslekler ve bunlardan sağladıkları gelir, bireylerin özel yaşamlarını, sosyal hayatlarını ve aile huzurlarını ciddi şekilde etkilemektedir. Bireyler arasında genellikle yaşam boyu devam eden meslekî faaliyetler etrafında geniş bir toplumsal ilişkiler ağı oluşmaktadır. Bu açıdan meslek, kişinin belli bir toplumsal çevre edinmesi açısından önemlidir.¹⁶ Hulasa; bireyin, başta toplumsal statü olmak üzere, çeşitli ihtiyaçlarını karşılaması, belirli bir yaşam tarzına ve standardına kavuşması, hatta huzuru, uygun bir meslek edinmesine bağlıdır, demek mümkündür.

¹⁰ Halîl b. Ahmed, *Kitâbu'l-Ayn*, 2/249,267, 3/380; Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed b. Ezher el-Ezherî el-Herevî, *Tehzîbü'l-Luğa*, thk. Abdullâh Derdîş, Muhammed Ali en-Neccâr, (Kahire: ed-Dâru'l-Mısriyye, ts.), 2/16; Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmulî et-Taberî el-Bağdâdî, *Câmiu'l-Beyân An Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, thk. Abdullâh b. Abdulmuhsin et-Türkî, (Kahire: Dâru'l-Hicr, 2001), 8/99; Firûzâbâdî, Ebu't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed el-Firûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-Muhît*, thk. Muhammed Nuaym el-Arkasûsî, (Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 2005), 130.

¹¹ Sibeveyh, Ebû Bişr Amr b. Osmân, *el-Kitâb*, thk. Abdusselâm Muhammed Hârûn, (Kahire: Mektebetü'l-Hâncî, 1982), 4/11; Eymen Emîn Abdülğani, *el-Mevsûatü's-Şâmîle Fi'n-Nahv Ve's-Sarf*, (Beyrut: Dâru'l-Kütubi'l-İlmiyye, 2012), 3/244; İbn-i Mâlik, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh, *Elfiyyetü'bni Mâlik Fi'n-Nahv Ve's-Sarf*, (Mekke: Dâru't-Teâvun, ts.), 71.

¹² Yıldız Kuzgun, *Meslek Gelişimi ve Danışmanlığı*, (Ankara: Nobel Yay.), 2009, 1; Memet Zencirkıran, *Çalışma Sosyolojisi*, 212.

¹³ Süleyman İlhan, “Yeni Kapitalizm ve Meslek Olgusunun Değişen Anlamları Üzerine”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Ağustos 2008, (21), 313-328, 314.

¹⁴ Kişilerin zahirî hususiyetlerinden hareketle gizli kalan noktaları tespit etme fikri beyan etmek firâset/basiretle, keskin bir bakışla bir şeyi kestirmek.

¹⁵ Ebû Nuaym el-İsfahânî, Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh b. İshâk el-İsfahânî (el-Esfahânî), *Hilyetu'l-Evliyâ Ve Tabakâtu'l-Asfiyâ*, (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1988), 9/139.

¹⁶ Süleyman İlhan, “Yeni Kapitalizm ve Meslek Olgusunun Değişen Anlamları Üzerine”, 132, 314; Memet Zencirkıran, *Çalışma Sosyolojisi*, 214; Süleyman İlhan, “Bazı Temel İşlevleri ve Artan Önemi Açısından Meslek”, *Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları*, (2004), 132-137, 132.

2. Meslek Sahibi Olmanın Dinî Yönden Önemi

Tarih boyunca her kültür ve din, maîset temini için çalışmaya ve meslek sahibi olmaya önem vermiş, bu alanı düzenleyen hukukî ve ahlakî kurallar belirlemiştir. Ancak hiçbirinin meseleye bakışı ve onu ele alış tarzı, İslam'ınki kadar teferruatlı ve kuşatıcı değildir. Esas konumuza katkı sağlaması adına İslam'ın çalışmaya ve meslek sahibi olmaya verdiği önemi özetle arzetmek istiyoruz.

İslam dini, ahireti öncelemiştir, ancak dünyadan tamamen el etek çekmeyi de asla kabul etmemiştir. İslamî naslar, hiç ölmeyecekmiş gibi dünyaya çalışan ve yarın ölecekmiş gibi dünyaya dalmaktan sakınarak ahirete yönelik işler yapan,¹⁷ dünya ahiret dengesini ikame ederek birini diğeri için feda etmeyen bir mü'min profili ortaya koyar. Yeryüzünde tevhit ve adaletin tesisi, Müslümanların ekonomik, siyasî, askerî vd. her alanda güçlü olmasına bağlıdır. Ayrıca İslam, dünya hayatını, sonsuz ahiret hayatına geçiş için vazgeçilmez bir kazanç yurdu olarak görür. Bu nedenle o, Hıristiyanlığın aksine ruhbanlığı tasvip etmemiştir. Nitekim Hz. Peygamber, hanesine gelen üç sahabînin hiç uyumamak, evlenmemek ve her gün oruç tutmak yönündeki azimlerini işitince derhal ashabını uyarmış, bizzat kendisinin dünya ahiret dengesini gözetmek suretiyle orta yolu tuttuğunu, bu yoldan ayrılanların, sünnetinden de ayrılacağını haber vermiştir.¹⁸

Kur'ân'da, gündüzlerin geçim temini için çalışmak, gecelerin ise dinlenmek üzere tayin edildiği ifade edilmektedir.¹⁹ Müzzemmil Suresinde, Hz. Peygamber'e gece ibadeti emredilmiş, gündüz ise uzun bir meşguliyetin kendisini beklediği haber verilmiştir.²⁰ Nitekim o, geceyi ibadetle, gündüzü ise peygamberlik vazifeleri, talim, tebliğ ve maîset teminine dair işlerle geçirmiştir.²¹

İnsan, yeryüzünün imarıyla memurdur. Yeryüzünde halife olmanın gereklerinden biri de budur²² ve ancak çalışmakla mümkündür. İnsanın ihtiyaçlarını bilen Allah, bunları temin için yeryüzünü ona musahhar kılmış, onun ve diğer canlıların rızkını takdir etmiştir. Yeryüzü her ihtiyacı temin için türlü nimetlerle donatıldıktan sonra ondan nasıl istifade edeceği de insana öğretilmiştir.²³ Buna göre insan, sahip olduğu aklî meziyetlerini, ruhî ve bedensel kabiliyetlerini kullanarak yeryüzündeki vazifesini ifa için çalışmalıdır.

Fahreddîn e-Râzî (ö. 606/1210), “وَلَقَدْ مَكَّنَّاكُمْ فِي الْأَرْضِ وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيهَا مَعَايِشَ قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ” (Andolsun, size yeryüzünde imkân ve iktidar verdik. Sizin için orada birçok geçim vasıtaları da yarattık. Ama siz ne kadar az şükrediyorsunuz!)²⁴ ayetinde geçen “معاش/geçim vasıtaları”

¹⁷ Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Huseyn b. Ali, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, thk. Muhammed Abdulkâdir Atâ, (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2003), “Salât”, 438 (No: 4744).

¹⁸ Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl, *el-Câmiu's-Sahîh*, thk. Muhibbu'd-Dîn el-Hatîb, Muhammed Fuâd Abdül-Bâkî, Kusayy Muhibbu'd-Dîn el-Hatîb, (Kahire: el-Matbaatu's-Selefiyye, h.1400), “Nikâh”, 1 (No: 5063); Müslim, Ebu'l-Huseyn Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî, *Sahîhu Müslim*, thk. Ebû Kuteybe, (Riyâd: Dâru Taybe, 2006), “Nikâh”, 1 (1401).

¹⁹ el-İsrâ, 17/12; el-Kasas, 28/73; er-Rûm, 30/23; en-Nebe', 78/10-11.

²⁰ el-Müzzemmil, 73/1-7.

²¹ Taberânî, Süleyman b. Ahmed b. Eyyûb, *et-Tefsîru'l-Kebîr Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, thk. Hişâm b. Abdilkerîm, (Ürdün: Dâru'l-Kitâbi's-Sekâfi, 2008), 6/374.

²² Beydâvî, Nâsiruddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullâh b. Ömer b. Muhammed el-Beydâvî, *Envâru't-Tenzil Ve Esrâru't-Te'vil*, (Lübnan: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, h. 1418), 1/68; Enver Ahmed Hân el-Bağdâdî, *el-Hiraf Ve's-Sinâât Fî'l-Kur'âni'l-Kerîm*, (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2013), 43.

²³ el-Bakara, 2/29,30; Hûd, 11/61; Tâ-hâ, 20/50; Fussilet, 41/10.

²⁴ el-A'râf, 7/10.

ifadesinden maksadın, insanların elde ettikleri çeşitli menfaatler olduğunu söyler ve bunları iki kısma ayırır:

- Meyve gibi direk Allah'ın yaratması ile oluşanlar.
- İnsanın çalışıp çabalaması ile meydana gelenler.

Hakikatte her iki kısım menfaat de Allah'ın lütfu ve muktedir kılması ile ortaya çıkar. Dolayısıyla hepsi Allah'tan bir nimet olur.²⁵ Öyleyse insan, bu nimetlere şükretmek ve kendisi için taksim edilen rızıkı kazanmak için çalışmalıdır. Çünkü insan için ancak çalıştığı vardır.²⁶ Çalışmaksızın ve haksız yollara başvurularak elde edilen kazanç, İslam nazarında muteber değildir. Bu sebeple kumar, rüşvet, faiz gibi emek sarfetmeden kazanılan gelir haram kabul edilmiş, inananlar bu tür faaliyetlerden sakındırılmıştır. Hz. Peygamber'den nakledilen: “Şüphesiz kişinin yediğinin en helali kendi (meşru) kazancından (olanı)dır.”²⁷, “Kazancın en hayırlısı, ihlaslı (samimi) olduğu zaman çalışan kimsenin elinin kazancıdır.”²⁸, “Bir kimse helalden bir mal kazanır da kendine ve kendinden başka Allah'ın mahlukatına yedirir veya giydirirse mutlaka bununla onun için bir zekat (sevabı) vardır.”²⁹, “Muhakkak ki Allah meslek sahibi (rızıkını çalışarak kazanan) mü'mini sever.”³⁰ ifadelerinde de çalışmanın, meslek sahibi olmanın, helal kazancın önemi vurgulanmaktadır.

Cumartesi Yahudilikte, Pazar günü ise Hıristiyanlıkta ibadete has kılınan ve çalışılması yasak olan günler kabul edilirken,³¹ İslam'da Müslümanların ibadet için bir araya geldiği ve haftalık bayram günü olan Cuma günü çalışmak yasaklanmamış, namazın ardından iş hayatına dönülmesi mubah kılınmıştır.³² Yine hacıların hac günlerinde, mücahitlerin ise cihat zamanında esas maksattan alıkoymadığı sürece ticaret yapmalarına izin verilmiştir.³³ Nitekim Bakara Suresinde hacla ilgili ayetlerde “*أَنْ تَبْتَغُوا فَضْلًا مِنْ رَبِّكُمْ*”/Rabbinizin lütfu ve keremini istemekte³⁴ ifadesinden maksat, müfessirlerin ittifakıyla “ticaret”tir.³⁵ Yine Hac Suresinde geçen, “*مَنْفَعَةً لَهُمْ*”³⁶ ifadesini Mücâhid (ö.

²⁵ Fahrüddin er-Râzî, Ebû Abdillâh (Ebu'l-Fadl) Fahrüddin Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî et-Taberistânî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1981), 14/31.

²⁶ en-Necm, 53/39.

²⁷ İbn-i Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed el-Kazvîni, *Sünen*, thk. Muhammed Nâsîru'd-Dîn el-Elbânî, (Riyâd: Mektebetu'l-Meârif, ts.), “Ticârât”, 1 (No: 2137).

²⁸ Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî, *el-Müsned*, thk. Şuayb el-Arnaût, Âdil Murşid, (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1997), 14/136 (No: 8412).

²⁹ İbn-i Hibbân, Ebû Hâtîm Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî, *Sahih İbn-i Hibbân Bi-Tertibi İbn-i Belbân*, thk. Şuayb el-Arnaût, (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1993), “Radâ”, 1 (No: 4236).

³⁰ Taberânî, Süleyman b. Ahmed b. Eyyûb, *el-Mu'cemu'l-Evsat*, thk. Ebû Muâz, Ebu'l-Fadl, (Kahire: Dâru'l-Harameyn, 1995), 8/380 (No: 8934).

Heysemî: “Senedinde Âsım b. Ubeydillâh vardır. O zayıftır.” demektedir. [Heysemî, Ebu'l-Hasen Nûruddîn Ali b. Ebî Bekr b. Süleymân el-Heysemî, *Mecma'u'z-Zevâid Ve Menba'u'l-Fevâid*, thk. Muhammed Abdu'l-Kâdir Ahmed Atâ, (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2001), “Buyû”, 4, 4/71 (No: 6231).]

³¹ Kürşat Demirci, “Hafta Tatili”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 1997), 15/129.

³² el-Cumua', 62/10.

³³ İbn-i Mâce, *Sünen*, “Cihâd”, 23 (No: 2823); Ebû Dâvûd, Süleymân b. Eş'as es-Sicistânî, *es-Sünen*, thk. Muhammed Nâsîru'd-Dîn el-Elbânî, (Riyad: Mektebetu'l-Meârif, ts.), “Cihâd”, 180 (No: 2785).

³⁴ el-Bakara, 2/198.

³⁵ Zuhaylî, Vehbe ez-Zuhaylî, *et-Tefsîru'l-Münîr Fi'l-Akîde Ve's-Şerîa Ve'l-Menhec*, (Dimeşk: Dâru'l-Fikr, 2009), 9/217.

³⁶ el-Hac, 22/28.

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

103/721), “ahirette ecir, dünyada ticaret ve çarşı pazarlar” şeklinde tevîl etmiştir.³⁷ Buna göre İslam, çalışmayı ve meslekî faaliyetleri belirli günlere has kılmayarak bir bakıma insanlığın önünü açmış, ihtiyaçlarını temin etmenin yollarını kolaylaştırmıştır.

İslam, tembelliği yasaklamıştır. Hz. Peygamber, dualarında sürekli tembellikten Allah’a sığınmıştır.³⁸ Emek sarf etmeden ve risk almadan kolay yoldan para kazanmayı sağlayan faiz ise, toplum düzenine zarar verdiği, emekçilerin kanını emen bir sömürü sistemi olduğu için haram kılınmıştır.³⁹ İslam, dilenmekten de nehyeder. Hz. Peygamber bir hadislerinde şöyle buyurmuştur: “Yemin olsun ki birinizin (ipini alıp da dağdan) sırtına bir bağ odun kesip yüklenmesi, kendisine verecek ya da kendisine vermeyecek olan herhangi bir kişiden istemesinden (dilenmesinden) daha hayırlıdır.”⁴⁰ Çünkü “mü’minin izzeti, insanlara ihtiyaç arzetmeden”⁴¹ kendi ayakları üzerinde durarak onurlu bir yaşam sürmektedir.

Peygamberler ve salih kullar sebeplere sarılmış, rızık temini için meslekler edinmişlerdir. Allah, sebepler bulunmadan da yardım etmeye ve muzaffer kılmaya kadir olduğu halde mü’minlere; “Onlara (kafirlere) karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet ve savaş atları hazırlayın.”⁴² buyurarak cihada hazırlık yapmalarını emretmiştir. Asayı vurmaya gerek bırakmadan denizi yarmaya ve selamet sahiline çıkarmaya kadir iken Hz. Mûsâ’ya: “Asanla denize vur.”⁴³ buyurmuştur. Sallamaya muhtaç etmeden kütükten hurmaları düşürmeye kadir iken Hz. Meryem’e: “Hurma kütüğünü kendine doğru silkele ki üzerine taze hurma dökülüversin.”⁴⁴ buyurmuştur.⁴⁵ Yine gemi olmadan da mü’minleri tufandan kurtarabilecekken Hz. Nûh’a: “Gözetimimiz altında ve vahyimize göre gemiyi yap.”⁴⁶ buyurmuştur.

Hz. Peygamber’in: “Birinizin elinde bir hurma fidanı olduğu halde başına kıyamet kopacak olsa dahi onu diksin.”⁴⁷ buyruğu, mü’minin son ana kadar dünyayı imara gayret etmesinin gerekliliğini ifade etmenin yanı sıra, İslam’ın çalışma felsefesinin bencillikten arınmış, muayyen bir zamana tahsis edilmemiş, toplumun tamamını kuşatan bir anlayış üzerine kaim olduğunu göstermektedir.

C. KUR’AN’DA MESLEK TASAVVURU ve ZİKREDİLEN MESLEKLER

Fransız yazar Doktor Maurice Bucaille (ö. 1998), “Kur’ân’la ilk defa karşılaşan bir kimseyi şaşırta şey, içerdiği konuların zenginlik ve çeşitliliğidir. Nitekim onda, yaratılış, uzay, yeryüzü, hayvanlar, bitkiler, insanlığın çoğalmasa gibi birçok muhtelif konu yer almaktadır.”⁴⁸ diyerek

³⁷ Mücâhid, Ebu’l-Haccâc Mücâhid b. Cebr el-Mekkî el-Mahzûmî, *Tefsîru’l-İmâm Mücâhid b. Cebr*, thk. Muhammed Abdusselâm, (Kahire: Dâru’l-Fikr, 1989), 479.

³⁸ Buhârî, “Deavât”, 39, (No: 6368); Müslim, “Zikr-Dua-Tevbe-İstiğfâr”, 18, (2722).

³⁹ Zuhaylî, *et-Tefsîru’l-Münîr*, 2/107.

⁴⁰ Buhârî, “Buyû’”, 15, (No: 2074).

⁴¹ Taberânî, *el-Mu’cemu’l-Evsat*, 4/306, (No: 4278).

⁴² el-Enfâl, 8/60.

⁴³ eş-Şuarâ, 26/63.

⁴⁴ Meryem, 19/25.

⁴⁵ Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Ensârî el-Kurtubî, *el-Câmiu Li-Ahkâmî’l-Kur’ân*, thk. Şeyh Hişâm Semîr el-Buhârî, (Riyad: Dâru Âlemi’l-Kütüb, 2003), 13/15.

⁴⁶ Hûd, 11/37.

⁴⁷ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 20/251, (No: 12902).

⁴⁸ Maurice Bucaille, *et-Tevrât Ve’l-İncîl Ve’l-Kur’ân Ve’l-İlm*, trc. Eş-Şeyh Hasen Hâlid, (Beyrut: el-Mektebu’l-İslâmî, 1990), 149.

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

Kur'an'daki muhteva zenginliğine dikkat çekmiştir. Bu zenginlik içerisinde yer alan konulardan biri de mesleklerdir.

Suyûtî (ö. 911/1505) İtkân'ında, İbnu'l-Fadl el-Mursî'nin Tefsîr'inden nakille, Kur'an'da bazı mesleklerin var olduğunu ifade etmiş ve bunları birer delille zikretmiştir.⁴⁹ Bunlara ek olarak biz, mana ve vezinlerden yola çıkarak, parçaları birleştirerek, mahsul ve sanatın sosyal hayattaki karşılıklarını bularak Kur'an'da, doğrudan ya da dolaylı olarak atıf yapılan birçok meslek dalı bulunduğunu tespit ettik. Bunlardan en bariz olanları ise; tarım,⁵⁰ avcılık,⁵¹ hayvancılık/çobanlık,⁵² dokumacılık/tekstil,⁵³ demircilik,⁵⁴ inşaatçılık,⁵⁵ marangozluk,⁵⁶ dökümcülük/kuyumculuk,⁵⁷ denizcilik,⁵⁸ ticaret⁵⁹ ve işçiliktir.⁶⁰

Kur'an'da geçen: “Hayvanları da yarattı. Onlarda sizin için bir ısınma ve birçok faydalar vardır. Hem de onlardan yersiniz.”,⁶¹ “Hayvanların derilerinden gerek göç gününüzde, gerek ikamet gününüzde kolayca taşıyacağınız evler; onların yünlerinden, yapağularından ve kıllarından bir süreye kadar yararlanacağınız ev eşyası ve geçimlikler meydana getirdi.”⁶² gibi ayetler, hayvansal servetin dericilik, yüncülük, tekstil vb. çeşitli meslek ve sanat yollarıyla işlenip kullanılmasına işaret etmektedir.

Ayetlerde tarım/ziraat/çiftçiliğe çok defa işaret edilmiştir. Mesela “لِيَأْكُلُوا مِنْ ثَمَرِهِ وَمَا عَمِلَتْهُ”⁶³ ayetinde “مَا” mevsûle kabul edilirse mana; “kendi ellerinin yaptıklarından, ürettiklerinden”, masdariyye kabul edilirse; “ellerinin amelinden, üretmesinden” ve nâfiye kabul edilirse; “kendi ellerinin yapmadığı, üretmediği” şeklinde olur.⁶⁴ Bu durumda ayet, biri insan emeğine gerek kalmayan, diğeri insan emeğine ihtiyaç duyan iki tür duruma delalet etmektedir. Yine muhtelif ayetlerde zikredilen: “تَزْرَعُونَ”,⁶⁵ “تَحْرُثُونَ”,⁶⁶ “الْكُفَّارَ”,⁶⁷ ve “الرُّزْأَاعَ”⁶⁸ ifadeleri, insanın çaba ve

⁴⁹ Suyûtî, Ebu'l-Fadl Celâluddîn Abdurrahmân b. Ebi Bekr b. Muhammed el-Hudayrî, *el-İtkân Fî Ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Merkezü'd-Dirâsâtî'l-Kur'âniyye, (Suud: Mucemma'u'l-Melik Fehd, ts.), 5/1915-1917.

⁵⁰ el-Bakara, 2/71; Yûsuf, 12/47; er-Rûm, 30/9; el-Feth, 48/29; el-Vâkıa, 56/63,64; el-Hadîd, 57/20; el-Kalem, 68/17 vd.

⁵¹ el-Mâide, 5/1,2,4,94,95,96.

⁵² en-Nahl, 16/6,10; Tâ-hâ, 20/17,18,53,54; el-Enbiyâ, 21/78; el-Kasas, 28/23; el-Kamer, 54/31; vd.

⁵³ el-En'âm, 6/141,142; en-Nahl, 16/5,80; el-Kehf, 18/31; el-Hac, 22/23; el-Ankebût, 29/41; el-Fâtur, 35/33; ed-Duhân, 44/51-53; ez-Zâriyât, 51/7; er-Rahmân, 55/76; Nûh, 71/19; el-İnsân, 76/21; el-Gâşiye, 88/10-16.

⁵⁴ Yûsuf, 12/31; İbrâhîm, 14/49; el-Kehf, 18/96; el-Enbiyâ, 21/80; el-Hac, 22/21; es-Sebe', 34/10-13,33; es-Sâd, 38/38; el-Mü'min, 40/71; el-Hadîd, 57/25; el-Hâkka, 69/31-33; el-İnsân, 76/4; vd.

⁵⁵ el-Bakara, 2/127,259; Âl-i İmrân, 3/38,39,96,97; en-Nisâ, 4/78; el-A'râf, 7/74,137; et-Tevbe, 9/17,18,108,109,110; en-Nahl, 16/26; el-Kehf, 18/21,77; el-Enbiyâ, 21/32; el-Hac, 22/40,45; en-Nûr, 24/27,36; eş-Şuarâ, 26/127-130; en-Neml, 27/44; el-Ahzâb, 33/26; es-Sâffât, 37/97; es-Sâd, 38/21,37; ez-Zümer, 39/20; el-Mü'min, 40/36; ez-Zuhuf, 43/33; el-Kâf, 50/6; el-Haşr, 59/2,14; es-Saf, 61/4; en-Nebe', 78/12; eş-Şems, 91/5; vd.

⁵⁶ el-Bakara, 2/248; Hüd, 11/37,38; el-Hicr, 15/47; el-Kehf, 18/31; Tâ-hâ, 20/39; el-Mu'minûn, 23/27; es-Sâffât, 37/44; es-Sâd, 38/34; ez-Zuhuf, 43/34; et-Tûr, 52/20; el-Kamer, 54/13-15; er-Rahmân, 55/24; el-Vâkıa, 56/15; el-Gâşiye, 88/13; vd.

⁵⁷ Âl-i İmrân, 3/14,75; en-Nisâ, 4/20; el-A'râf, 7/148; Yûsuf, 12/20,70-72; er-Ra'd, 13/17; el-Kehf, 18/31; Tâ-hâ, 20/87,88; ez-Zuhuf, 43/18,33,53,71; el-Vâkıa, 56/18; el-İnsân, 76/15,16,21; vd.

⁵⁸ el-Bakara, 2/164; en-Nahl, 16/14; ; el-İsrâ, 17/66,70; el-Kehf, 18/79; el-Mu'minûn, 23/22; er-Rûm, 30/46; el-Fâtur, 35/12; Yâ-sîn, 36/41-42; el-Mu'min, 40/80; ez-Zuhuf, 43/12; el-Câsiye, 45/12; vd.

⁵⁹ el-Bakara, 2/198,282; en-Nisâ, 4/29; et-Tevbe, 9/24; Yûsuf, 12/19-20; el-Kehf, 18/19; en-Nûr, 24/37; el-Furkân, 25/7,20; el-Cumua', 62/11; vd.

⁶⁰ el-Kasas, 28/25-28; es-Sebe', 34/12.

⁶¹ en-Nahl, 16/5.

⁶² en-Nahl, 16/80.

⁶³ Yâ-sîn, 36/35.

⁶⁴ Taberî, *Câmiu'l-Beyân An Te'vili Âyi'l-Kur'ân*, 19/432-433.

⁶⁵ Yûsuf, 12/47; el-Vâkıa, 56/64.

⁶⁶ el-Vâkıa, 56/64.

...

(akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

gayretiyle meydana gelen tarımsal faaliyetlere işaret etmektedir. Bir görüşe göre Fetih Suresi son ayette geçen “الزُّرَّاعُ” kelimesi, ekinin zayıflığından sonra kuvvet bulmasıyla sevinen “bitkiyi ekenler”, “الْكُفَّارُ” ise bu duruma öfke duyan diğer çiftçilerdir. Nitekim “كفر” kelimesi lügatte “örtmek” manasına gelir. Tohumu toprakla örttüğü için çiftçiye, hakkı batılla örttüğü için ise inkarcıya “كافر” denir.⁶⁹

Kur’an; “O, taze et yemeniz ve takınacağınız süs eşyası çıkarmanız için denizi sizin hizmetinize verendir. Gemilerin orada suyu yara yara gittiğini görürsün. (Bir de Allah bunları yaptı ki) onun lütfundan nasip arayasınız ve şükredesiniz.”⁷⁰ ayetiyle denizciliğe, “Kendisinde müthiş bir güç ve insanlar için birçok faydalar bulunan demiri indirdik.”⁷¹ buyruğunda ise demirciliğe atıfta bulunmaktadır. Kehf Suresinde anlatılan Zülkarneyn kıssasında bir bakıma madencilik ve dökümcülüğe göndermeler yapılmıştır.

Kur’ân’da, meslekî bilginin bizatihi Allah tarafından öğretildiği ifade edilmektedir. Örneğin O, Hz. Nûh’a: “Gözetimimiz altında ve vahyimize göre gemiyi yap.”⁷² buyurarak tufandan kurtulmaları için gemi yapmayı emretmiş ve gerekli ilmi bizzat talim etmiştir. İbn-i Âşûr (ö. 1973), ilk gemi yapanın Hz. Nûh olduğunu ifade etmektedir.⁷³ Şa’râvî (ö. 1418/1998) ise, “şayet Hz. Nûh, kavminin bilmediği bir şey yapmış olmasaydı kavmi onunla alay etmezdi” demektedir.⁷⁴ Yine “Bir de Dâvûd’a, sizin için, zırh yapma sanatını öğrettik ki, savaşlarınızda sizi korusun.”⁷⁵ ayetinde zırh yapma sanatının Hz. Dâvûd’a bizzat Allah tarafından öğretildiği haber verilmektedir.

Sâd Suresi 37. ayette: “Bina ustası olan ve dalgıçlık yapan her bir şeytanı (da Süleymân’ın emrine verdik.)”⁷⁶ buyrulmaktadır. Söz konusu ayette geçen “بِنَاءٌ” ve “غَوَّاصٌ” kelimeleri, inşaat ustalığı ve dalgıçlık mesleklerini ifade etmektedir.⁷⁷ Bu ayetin tefsirinde Mukâtil (ö. 150/767), denizden ilk defa inciyi çıkarttırmanın Hz. Süleymân olduğunu söylemiştir.⁷⁸ İbn-i Âşûr ise, Hz. Süleyman döneminde muhtelif meslek ve sanatların ortaya çıktığı ve her birinin en üst seviyede icra edildiği görüşündedir.⁷⁹

⁶⁷ el-Hadîd, 57/20.

⁶⁸ el-Feth, 48/29.

⁶⁹ Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Mâtürîdî es-Semerkandî, *Te’vilâtu Ehli’s-Sünne*, thk. Dr. Mecdî Bâsellûm, (Beyrut: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 2005), 9/320; Ebu’l-Leys es-Semerkandî, Ebu’l-Leys İmâmü’l-Hüdâ Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm es-Semerkandî, *Tefsîru’s-Semerkandî -Bahru’l-Ulûm-*, thk. Ali Muhammed Muavvid vd., (Beyrut: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 1993), 3/328.

⁷⁰ en-Nahl, 16/14.

⁷¹ el-Hadîd, 57/25.

⁷² Hûd, 11/36-37.

⁷³ İbn-i Âşûr, Muhammed et-Tâhir b. Muhammed b. Muhammed et-Tâhir et-Tûnisî, *et-Tahrîr Ve’t-Tenvîr*, (Tunus: ed-Dâru’t-Tûnisiyye Li’n-Neşr, 1984), 12/66.

⁷⁴ Şa’râvî, Muhammed Mütevellî eş-Şa’râvî, *Tefsîru’s-Şa’râvî*, (Kahire: Metâbi’ Ahbâri’l-Yevm, ts.), 13/7848.

⁷⁵ el-Enbiyâ, 21/80.

⁷⁶ Sâd, 38/37.

⁷⁷ İbn-i Âşûr, *et-Tahrîr Ve’t-Tenvîr*, 23/266.

⁷⁸ Mukâtil b. Süleymân, Ebu’l-Hasen Mukâtil b. Süleymân b. Beşîr el-Ezdî el-Belhî, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, thk. Abdullâh Mahmûd Şehhâte, (Beyrut: Müessesetü’t-Târîhi’l-Arabî, 2002), 3/89.

⁷⁹ İbn-i Âşûr, *et-Tahrîr Ve’t-Tenvîr*, 23/266.

... Gazzâlî (ö. 505/1111), Allah'ın bir damla sudan yarattığı insana şaşılacak işleri, garip meslekleri öğrettiğine dikkat çeker ve; “Şayet Allah, basit bir makasın yapımını, ihsanıyla bizden öncekilere öğretmeseydi, önce böyle bir şeyi imal etmeyi düşünmek, ardından demiri taştan çıkartmak ve makas yapacak aletleri üretmek gibi birçok şeyi yapmak zorunda kalırdık ki bu, Hz. Nûh'un ki kadar bir ömre ve çok üstün bir akla sahip olmayı gerektirirdi.” der. Onun bu ifadeleri, Zebîdî'nin de (ö. 1205/1791) vurguladığı gibi meslek ve kazanç yollarını asıl itibarıyla peygamberlerin, Mele-i Âlâ'dan işitmekle ya da ilham yoluyla aldıkları vahiyle elde ettiklerini ortaya koymaktadır.⁸⁰

“Kâr elde etmek için mal alıp satan tacirin mesleği, sanatı”⁸¹ manasına gelen “تِجَارَةٌ” kelimesi, Kur'an'da birçok ayette geçmektedir.⁸² “Dediler ki: ‘Bu ne biçim peygamber ki yemek yiyor, çarşıda pazarda dolaşiyor.’”⁸³ ayeti, Hz. Peygamber'in ticaretle uğraştığına işaret etmektedir. Ayrıca “Senden önce gönderdiğimiz bütün peygamberler şüphesiz yemek yerler, çarşıda pazarda gezerlerdi.”⁸⁴ ayeti, sair peygamberlerin de ticarî faaliyetlerde bulduklarını haber vermektedir. Kurtubî (ö. 671/1273): “Bu ayet, geçimi sağlamak için sebeplere sarılmak, çalışmak, ticaret yapmak, sanat ve meslek erbabı olmak hususunda temel bir dayanaktır.”⁸⁵ demiştir.

Kur'an'da Hz. İbrahim'in, oğlu İsmail'le birlikte Kabe'yi inşa ettikleri,⁸⁶ Hz. Musa'nın salih yol arkadaşıyla birlikte yıkılmak üzere olan bir duvarı tahkim ettikleri⁸⁷ haber verilmektedir.

Tâ-hâ Suresinde insana verilen birçok nimet zikredildikten sonra: “Yiyin ve hayvanlarınızı yayın, otlatın”⁸⁸ buyrulmuş, “وَأَرْعُوا” kelimesiyle hayvancılığa işaret edilmiştir. Yine aynı surede⁸⁹ ve Kasas Suresindeki ayetlerde⁹⁰ Hz. Mûsâ'nın şahsında; elinde asa, hayvanlarını sulayan, güden, otlatan ve himaye eden, güçlü ve güvenilir bir çoban portresi çizilmiştir. Nahl Suresi 10. ayette geçen “تَشِيْمُونَ” kelimesi “yaymak, otlatmak” manasındadır.⁹¹ Enbiyâ 78. ayette geçen “نَفْسٌ” kelimesi ise “hayvanların gece vakti başında çoban olmadan kendi başına yayılması” manasına gelir⁹² ki bir kavmin davranışlarının gece vakti başıboş bir şekilde başka bir topluluğun mahsullerine zarar vermesi, Hz. Dâvûd zamanında dava konusu olmuştur.

Kur'an'da Allah ile insanlar arasındaki ilişkiler ifade edilirken; satmak, satın almak, ticaret, kar, zarar vb. ticarî terimlerin kullanılması⁹³ Arapların ticaret ağırlıklı bir hayat sürdürdüklerinin

⁸⁰ Murtedâ ez-Zebîdî, Ebu'l-Feyd Muhammed el-Murtedâ b. Muhammed b. Muhammed b. Abdirrezâk el-Bilgrâmî el-Hüseynî ez-Zebîdî, *İthâfu's-Sâdeti'l-Muttekin Bi-Şerhi İhyâi Ulûmi'd-Dîn*, (Beyrut: Müessesetü't-Târîhi'l-Arabî, 1994), 9/121.

⁸¹ Zemaşerî, Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemaşerî, *el-Keşşâf An Ğavâmidî't-Tenzil Ve Uyûni'l-Ekâvîl Fî Vucûhi't-Te'vîl*, thk. Âdil Ahmed Abdî'l-Vücûd vd., (Riyad: Mektebetü'l-Ubeykân, 1998), 1/188.

⁸² el-Bakara, 2/16,282; en-Nisâ, 4/29; et-Tevbe, 9/24; en-Nûr, 24/37; el-Fâtır, 35/29; es-Saf, 61/10; el-Cumua', 62/11.

⁸³ el-Furkân, 25/7.

⁸⁴ el-Furkân, 25/20.

⁸⁵ Kurtubî, *el-Câmiu Li-Ahkâmi'l-Kur'an*, 13/14.

⁸⁶ el-Bakara, 2/127.

⁸⁷ el-Kehf, 18/77.

⁸⁸ Tâ-hâ, 20/53-54.

⁸⁹ Tâ-hâ, 20/17-18.

⁹⁰ el-Kasas, 28/23,26-28.

⁹¹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân An Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, 5/266.

⁹² Râğib el-İsfehânî, *el-Müfradât Fî Ğarîbi'l-Kur'an*, 502.

⁹³ el-Bakara, 2/16; et-Tevbe, 9/111; es-Saf, 61/10.

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

delilidir.⁹⁴ Yine “Allah Kâbe’yi, o Beyt-i Haram’ı insanların hayat düzeni için bir dayanak kıldı.”⁹⁵ ayetiyle ilgili yapılan tevillerden biri de Kâbe’nin, insanların maişet ve kazançları için medâr-ı hayat olmasıdır.⁹⁶ “Biz onları tarafımızdan bir rızık olarak, her türlü meyve ve mahsullerin kendisinde toplandığı, saygın ve güvenli bir yere yerleştirmedik mi?”⁹⁷ ayetinde bu nimet Kureyş’lilere hatırlanmakta ve kendilerinden şükretmeleri beklenmektedir.

Bir diğer açıdan Kur’ân’da, ancak yerleşik hayat süren insanların kullanıp bilebileceği, meslek dallarında üretilen; yapılar, giyim kuşam, mesken, süs ve zinet, savaş, yazı vb. muhtelif birçok alanla ilgili eşya ve malzemenin ismi zikredilmektedir. Ayetlerin, vahye muhatap olan insanların anlayamayacağı şeylerden bahsetmesi mümkün olmayacağından⁹⁸ hareketle, ilgili meslek dallarının o toplumda var olduğunu, en azından onların toplum olarak bunlardan haberdar olduklarını söylemek mümkündür.

Kur’ân’ın beyanına göre insanların farklı mesleklere sahip olmaları, Allah’ın onları farklı kabiliyetlerde yaratmış ve rızıklarını farklı miktarlarda belirlemiş olmasının bir sonucudur. Nitekim ayetlerde: “Allah, rızık konusunda kiminizi kiminizden üstün kıldı.”⁹⁹ “Allah, rızık dilediğine bol verir, (dilediğine de) kısar.”¹⁰⁰ “Bak nasıl, onların kimini kimine üstün kıldık.”¹⁰¹ ve “O, sizi yeryüzünde halifeler (oraya hakim kimseler) yapan, size verdiği nimetler konusunda sizi sınamak için bazınızı bazınıza derece derece üstün kılandı.”¹⁰² buyrulmaktadır. Rızıkta farklılık malla sınırlı olmayıp akıl, güzellik, sağlık, ahlak, şan şeref vb. hususlarda da söz konusudur.¹⁰³ Kişilerin meslekleri de bu kapsamda değerlendirilebilir. Kur’ân’da bu farklılıkların toplumsal yapının oluşumunda elzem olduğu ifade edilerek şöyle buyrulmaktadır: “Dünya hayatında onların geçimliklerini aralarında biz paylaştırdık. Birbirlerine iş gördürmeleri için, (çeşitli alanlarda) kimini kimine, derece derece üstün kıldık...”¹⁰⁴ Böylece insanlar arasında yardımlaşma gerçekleşmekte ve birbirlerini, ihtiyaçlarını gidermede, iş, meslek ve üretim alanlarında istihdam etmeleri mümkün olmaktadır.¹⁰⁵ Şayet insanlar rızık noktasında eşit olsalardı birçok iş ve meslek alanı boş kalırdı.¹⁰⁶ Bu sebeple ihtiyaçlarını temin edemez, menfaatleri zayi olur ve helake uğrarlardı.¹⁰⁷ Bunun neticesinde dünyanın düzeni bozulur ve insanlık alemi harap olurdu.¹⁰⁸

⁹⁴ Cengiz Kallek, “Pazar”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2007), 34/195.

⁹⁵ el-Mâide, 5/97.

⁹⁶ Vâhidî, Ebu’l-Hasen Ali b. Ahmed b. Muhammed en-Nisâbüri, *et-Tefsîru’l-Basît*, thk. Muhammed b. Hamd b. Abdillâh el-Muhaymîd, (Riyad: Câmiatü’l-İmâm Muhammed b. Suûd el-İslâmiyye, h. 1430), 7/535.

⁹⁷ el-Kasas, 28/57.

⁹⁸ Ahmed İbrâhîm eş-Şerîf, *Mekke Ve’l-Medîne Fi’l-Câhiliyyeti Ve Ahdi’r-Rasûl*, (Kahire: Dâru’l-Fikri’l-Arabî, 2003), 186-187.

⁹⁹ en-Nahl, 16/71.

¹⁰⁰ er-Ra’d, 13/26. Benzer ayetler için bkz.: el-İsrâ, 17/30; el-Kasas, 28/82; el-Ankebût, 29/62; er-Rûm, 30/37; Sebe’, 34/36, 39; ez-Zümer, 39/52; eş-Şûrâ, 42/12.

¹⁰¹ el-İsrâ, 17/21.

¹⁰² el-En’âm, 6/165.

¹⁰³ Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 20/80.

¹⁰⁴ ez-Zuhruf, 43/32.

¹⁰⁵ Taberî, *Câmiu’l-Beyân An Te’vili Âyi’l-Kur’ân*, 12/636; Sa’dî, Ebû Abdillâh Abdurrahmân b. Nâsır b. Abdillâh b. Nâsır es-Sa’dî en-Nâsirî et-Temîmî, *Teysîru’l-Kerîmi’r-Rahmân Fi Tefsîri Kelâmi’l-Mennân*, thk. Abdurrahmân b. Muallâ el-Luveyhik, (Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 2002), 765.

¹⁰⁶ Seyyid Kutb, Seyyid b. Kutb b. İbrâhîm b. Hüseyin eş-Şâzilî, *Fî Zilâli’l-Kur’ân*, (Kahire: Dâru’s-Şurûk, 2003), 5/3187.

¹⁰⁷ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 5/438; Saîd Havvâ, Saîd b. Muhammed Dîb Havvâ, *el-Esâs Fi’t-Tefsîr*, (Kahire: Dâru’s-Selâm, 1985), 9/5134.

¹⁰⁸ Hâzin, Ebu’l-Hasen Alâuddîn Ali b. Muhammed b. İbrâhîm el-Hâzin el-Bağdâdî, *Lübâbu’t-Te’vil Fi Meâni’t-Tenzil*, thk. Abdu’s-Selâm Muhammed Ali Şâhîn, (Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 2004), 4/108.

Kur'ân'da meslek tasavvurunu özet manada ifade ettikten sonra ayetlerde mesleklere yapılan atıfları, "avcılık" mesleği örneğinde incelemeye çalışacağız.

D. KUR'AN'DA AVCILIK

Avcılıkla alakalı ayetleri incelemeden önce bir mukaddime sadedinde bu meslekle ilgili bazı bilgileri zikretmekte fayda mülâhaza ediyoruz.

1. Avcılığın Tanımı

Avlanmak, karada, denizde ya da havada yaşayan, sahibi bulunmayan, yaratılışının temelinde evcil olmayıp kanatları ya da ayaklarıyla insandan kaçan hayvanları;¹⁰⁹ elle veya köpek, doğan, şahin gibi yırtıcı olup eğitilmiş bir av hayvanıyla ya da ağ, olta, mızrak, ok vb. bir aletle tutup yakalamak demektir.¹¹⁰ Avcılık ise eti yenen hayvanların et, yağ vb. yemek, yenmeyen hayvanların ise deri, yün, kıl vb. faydalarından yararlanmak amacıyla¹¹¹ avlanma işinin geçici ya da meslek icabı icra edilmesidir.

Arapça'da "avlanmak veya avlamak", "صَادَ/almak, tutmak" fiilinin masdarı olan "صَيْدٌ" kelimesi ile karşılanmaktadır. Bu kelime, masdar olarak "tutmak, yakalamak, avlanmak" manasına gelirken, aynı zamanda ism-i mef'ûl olarak "avlanan hayvan" anlamını da ifade etmektedir.¹¹²

2. Avcılığın Tarihi

Avcılık rızık temininde en temel yollardan biridir. İnsanlık tarihi boyunca var olan avcılık, ilk dönemlerde yiyecek ve giyecek ihtiyaçlarını karşılamak için icra edilmiştir. Eskiçağ ve Ortaçağ hükümdarları tarafından bir askerî tâlim aracı olan avcılık, günümüzde Afrika, Avustralya ve Güney Amerika'da yaşayan bazı kabileler dışında bir geçim vasıtası olmaktan çıkmış, bir spor ya da hobi halini almıştır. Hava ve kara avcılığı için durum böyle olsa da deniz ürünlerinden istifade etmek için sürdürülen deniz avcılığı bir meslek olarak halen varlığını korumaktadır.¹¹³

Kur'ân'da İsrailoğullarının, Mısır'dan çıktıktan sonra Tih'te kaldıkları süre içerisinde yaşamlarını avcılıkla sürdürdükleri ifade edilir.¹¹⁴ Nitekim her gün ihtiyaçları olan gıda "الْمَنْ" ve "السَّلْوَى" ile temin ediliyordu. "مَنْ" kelimesinin manası hakkında: "ağaç zamkı, bal, bir tür içecek, zencefil, yufka ekmek ya da ağaçların üstüne kar gibi inen mantar türü bir yiyecek" gibi manalar üzerinde durulmuştur. "سلوى" ise "yelve, bıldırcın" kuşudur. Eti lezzetli, avlanması kolay, karada

¹⁰⁹ Mevsilî, Ebû'l-Fadl Meccüddîn Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd el-Mevsilî, *el-İhtiyâr Li-Ta'lîl'l-Muhtâr*, thk. Şuayb el-Arnaût vd., (Dimeşk: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2009), 1/510.

¹¹⁰ İbn-i Âşûr, *et-Tahrîr Ve't-Tenvîr*, 6/80.

¹¹¹ Mevsilî, *el-İhtiyâr Li-Ta'lîl'l-Muhtâr*, 4/211; Abbâs Mustafâ es-Sâlihî, *es-Saydü Ve't-Tardü Fi's-Şi'ri'l-Arabî Hattâ Nihâyeti'l-Karnî's-Sâni'l-Hicrî*, (Beyrut: el-Müessesetü'l-Câmiyye, 1981), 29.

¹¹² Heravî, Ebû Ubeyd Ahmed b. Muhammed b. Muhammed el-Heravî el-Bâşânî, *el-Ğaribeyni Fi'l-Kur'âni Ve'l-Hadîs*, thk. Ahmed Ferîd el-Mezîdî, (Riyad: Mektebetü Nezâr Mustafâ el-Bâz, 1999), 4/1107; İbn-i Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, 4/248; Râğîb el-İsfehânî, *el-Müfredât Fi Ğaribi'l-Kur'ân*, 289.

¹¹³ İbn-i Haldûn, Ebû Zeyd Veliyyüddîn Abdurrahmân b. Muhammed et-Tûnisî, *Mukaddime*, Çev.: Halil Kendir, (Ankara: Yeni Şafak Kültür Armağanı, 2004), 2/523; Erdem Sargon, "Av", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 1991), 4/100; Yusuf Ziya Keskin, "Hadislere Göre Avcılık ve Avlanma Esasları", *Hadis Tetkikleri Dergisi (HTD)*, 5(1), (2007), 33-48, 33.

¹¹⁴ el-Bakara, 2/57; el-A'râf, 7/160; Tâ-hâ, 20/80.

yaşayan bu kuşu her akşam güney rüzgarı sürükleyip topluyordu ve İsrailoğulları onları elleriyle yakalıyordu.¹¹⁵

2.1. İslam Öncesi Araplarda Avcılık

Kara avcılığı, İslam öncesinde Araplar için en temel geçim vasıtalarından biriydi. Aynı zamanda onlar bunu; eğlence, hobi, teselli, spor, savaş talimi ya da sabır alıştırmaları maksadıyla da icra etmekteydi.¹¹⁶ Avlanmayla ilgili şiirler söyler, ondan güzel vasıflarla bahsederlerdi.¹¹⁷ Hz. Peygamber'in amcası Hamza'nın, İslam'la şereflediği gün bir avdan döndüğü aktarılır.¹¹⁸

Su avcılığı ise yarımadanın tatlı su kaynaklarından yoksun olması sebebiyle denizlerde icra edilmekteydi. Özellikle Kızıldeniz'in liman şehir ve kasabaları, Yemen, Ummân ve Bahreyn gibi güney ve doğu sahilleri balıkçılık yapılan bölgelerdi. Sahil halkı balık avlar, ihtiyaçları dışındakileri satar, kalanı ise tuzlardı. Tuzlanmış balığı hem kendileri yer, hem de hayvanlarına yem yaparlardı.¹¹⁹

2.2. Asrısaadette Avcılık

Hadis kitaplarında avcılık hükümlerinin beyan edildiği bölümler, asrısaadette bu mesleğin icra edildiğini gösterir. Nitekim Adî b. Hâtim'in Hz. Peygamber'e geldiği ve: "Biz av köpekleriyle avlanan bir kavimiz" diyerek onlarla avladıklarından yemenin kendilerine helal olup olmadığını sorduğu, Hz. Peygamber'in ise cevaben, Allah'ın ismini anarak gönderip de köpeğin yemediği avlardan yemelerini, köpeğin yediği ve aralarına başka köpeklerin karışması durumlarında ise yememeleri gerektiğini söylediği nakledilmiştir.¹²⁰ Genel olarak rivayetlerden, o dönem avcılıkta; köpek, doğan, şahin gibi hayvanların, mızrak, ok, sepkün, ağ gibi aletlerin kullanıldığı anlaşılmaktadır.¹²¹ Bir hadiste Hz. Peygamber'in, Akabe Körfezi'nde yerleşik bulunan Yahudi bir topluluğa yazdığı mektupta "مَا صَادَتْ غُرُوكُمْ/Balıkçılarımızın avladıklarının dörtte birini vermeniz gerekir" kaydını düştüğü haber verilmektedir.¹²² Bir başka rivayette ise Ashab'ın Ebû Ubeyde'nin kumandanlığında çıktıkları Ceyşu'l-Habat gazvesinde şiddetli açlığa düştükleri, yolları

¹¹⁵ Taberî, *Câmiu'l-Beyân An Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, 1/700-703; Abdu'rrazzâk es-San'ânî, Ebû Bekr Abdurrazzâk b. Hemmâm b. Nâfi' es-San'ânî el-Himyerî, *Tefsîru Abdurrazzâk*, thk. Mahmûd Muhammed Abduh, (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1999), 1/271, (No: 1880); İbn-i Âşûr, *et-Tahrîr Ve't-Tenvîr*, 1/510.

¹¹⁶ Mahmûd Şükrî el-Âlûsî, Ebu'l-Meâlî Cemâlüddîn Mahmûd Şükrî b. Abdillâh b. Mahmûd el-Âlûsî, *Bulûğu'l-Erab Fî Ma'rifeti Ahvâli'l-Arab*, thk. Muhammed Behcet el-Eserî, (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.), 3/418; Abbâs Mustafâ es-Sâlihî, *es-Saydü Ve't-Tard*, 35-40.

¹¹⁷ Ebû Hayyân, Ebû Hayyân Muhammed b. Yûsuf b. Ali b. Yûsuf b. Hayyân el-Endelüsî, *el-Bahru'l-Muhît Fî't-Tefsîr*, thk. eş-Şeyh Zehîd Caîd, (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 2010), 4/361.

¹¹⁸ İbn-i İshâk, Ebû Abdillâh Muhammed b. İshâk b. Yesâr b. Hıyâr el-Muttalibî el-Kureşî el-Medenî, *es-Sîratu'n-Nebeviyye*, thk. Ahmed Ferîd el-Mezîdî, (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2004), 211.

¹¹⁹ Elnure Azizova, "Hz. Peygamber Döneminde Çalışma Hayatı ve Meslekler", (İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007, Yayımlanmış Doktora Tezi), 124; Cevâd Ali, *el-Mufasssal Fî Târîhi'l-Arab Kable'l-İslâm*, (Irak: Câmiatu Bağdâd, 1993), 7/119-120.

¹²⁰ Buhârî, "ez-Zebâih Ves-Sayd", 7, (No: 5483).

¹²¹ Kettânî, Muhammed Abdülhay b. Abdilkebîr b. Muhammed el-Hasenî el-İdrîsî el-Kettânî, *Nizâmu'l-Hukûmeti'n-Nebeviyye -el-Müsemmâ et-Terâtîbu'l-İdâriyye-*, thk. Abdullâh el-Hâlidî, (Beyrut: Dâru'l-Erkam, ts.), 2/64-65.

¹²² İbn-i Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, thk. Muhammed Abdulkâdir Atâ, (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990), 1/212.

sahile uğrayınca “Anber” denilen, kaburga kemiklerinin altından bir süvarinin geçebildiği kadar büyük bir balığın sahile vurmuş olduğu ve onun etinden yarım ay yedikleri anlatılır.¹²³

3. Avcılığın Şer’î Hükümü

İslam dininde deniz avcılığı, konuyla alakalı genel prensiplere riayet edildiği takdirde mutlak olarak mubah kılınmıştır. Kara avcılığı ise, ihramlı olmamak şartına bağlı olarak helal kabul edilmiştir. Nitekim konuyla ilgili ayetlerde: “İhramdan çıktığınız vakit (isterseniz) avlanın.”,¹²⁴ “Allah’ın size verdiği yeteneklerle eğitip alıştırdığınız avcı hayvanların tuttuğu (avlar) helâl kılındı.”,¹²⁵ “Sizin için de yolcular için de bir geçimlik olmak üzere deniz avı yapmak ve deniz ürünlerini yemek sizlere helâl kılındı.”¹²⁶ buyrulmaktadır.

Bir avın yenilebilmesi için öncelikle onun, yenilmesi helal şeylerden olması gerekir. Ayrıca avcı, Müslüman veya ehl-i kitap olmalıdır. Mecusi, putperest veya mürtedin avladığı hayvanın eti yenilmez. Avcı ava silah atarken veya avcı hayvanı salarken Allah’ın adını anmalıdır. Bunu unutarak terk etmesi durumunda da söylemiş sayılır. Fakat kasıtlı bir şekilde terk ederse avın eti yenilmez. Av hayvanı, ya avcı ona ulaşmadan aldığı yara sebebiyle ölmeli ya da ölmeden ulaşırsa boğazlanmalıdır. Vahşi hayvanları avlamak caizdir, mubah bir kazanç yoludur. Fakat başka kazanç yolları bundan daha uygundur. Ayrıca avlanmak, zevk ve eğlence için olmamalıdır.¹²⁷

4. Ayetlerde Avcılık

Kur’ân’da “صَيْدٌ” kelimesi, “avlanmak”¹²⁸ ve “av hayvanı”¹²⁹ anlamlarında kullanılmıştır.¹³⁰ Kur’ân’da bir yerde geçen “اصطاد” kelimesi¹³¹ de ifti’âl babında olup “avlanmak” manasına gelmektedir.¹³²

4.1. Avcılık Çeşitleri

Kur’ân’da konuyla ilgili ayetleri incelediğimizde kara (صَيْدُ الْبَرِّ) ve deniz (صَيْدُ الْبَحْرِ) olmak üzere iki çeşit avcılıktan bahsedildiğini görürüz.¹³³

4.1.1. Kara Avcılığı

Kara avcılığıyla; karada avlanan, yani karada doğan, su kuşları gibi bazen suda yaşasa bile genel itibariyle karada ya da havada yaşayan hayvanların avlanması kastedilmektedir.¹³⁴ Kur’ân’da

¹²³ Buhârî, “ez-Zebâih Ves-Sayd”, 12, (No: 5493).

¹²⁴ el-Mâide, 5/2.

¹²⁵ el-Mâide, 5/4.

¹²⁶ el-Mâide, 5/96.

¹²⁷ Mevsilî, *el-Ihtiyâr Li-Ta’lîl’l-Muhtâr*, 4/213; Ömer Nasuhi Bilmen, *Kur’ân-ı Kerim’in Türkçe Meali Âlisi ve Tefsiri*, (İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1985), 2/729-730.

¹²⁸ el-Mâide, 5/1.

¹²⁹ el-Mâide, 5/94,95,96.

¹³⁰ Taberî, *Câmiu’l-Beyân An Te’vîli Âyi’l-Kur’ân*, (el-Mâide, 5/1), 8/18; (el-Mâide, 5/94), 8/670; (el-Mâide, 5/96), 8/722.

¹³¹ el-Mâide, 5/2.

¹³² İbn-i Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, 4/249.

¹³³ el-Mâide, 5/96.

¹³⁴ Mevsilî, *el-Ihtiyâr Li-Ta’lîl’l-Muhtâr*, 1/510; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/297.

avlanmayla ilgili ayetlerin tümünde bu avcılık türüne değinilmiş, Mâide 96. ayette ise “صَيْدُ الْبَرِّ” ifadesiyle açıkça zikredilmiştir. Bu ayetle hac veya umre için ihrama giren Müslümanlara kara avı haram kılınmıştır. Mâide 94. ayette, bu yasağın hikmetinin; Allah’ı görmediği hâlde O’ndan korkarak emirlerine uyup yasaklarından sakınanları ortaya çıkarmak olduğu ifade edilmiştir.

Hudeybiye senesi Müslümanlar umre için ihrama girdiklerinde benzeri görülmemiş şekilde av hayvanları etraflarını sarmış, elleriyle ve mızraklarıyla onları avlayabilecek hale gelmişlerdi. Bunun üzerine bu âyet nazil oldu ve ihramlı oldukları sürece kara hayvanlarını avlamaktan menedildiler.¹³⁵ Avcılık o dönem yaygın bir geçim vasıtası olduğundan Allah onları, tıpkı İsrailoğullarını Cumartesi çalışmak konusunda sinadığı ve deniz sahilinde yaşayan bir grup Yahudi’yi deniz avıyla imtihan ettiği gibi kara avı hususunda imtihan etmiştir.¹³⁶ Harem bölgesinde ve ihramlı iken kara avcılığının haram edilmesinin bir hikmeti de, Kâbe’nin şanının yüceliğini ortaya koymak ve Allah’ın harem halkına bahşettiği emniyet nimetini hatırlatmaktır.¹³⁷

İhramlıyken yasağı ihlal ederek kara av hayvanını öldüren kimse cezalandırılır. Nitekim ayette şöyle buyrulmaktadır: “Ey iman edenler! İhramlı iken (karada) av hayvanı öldürmeyin. Kim (ihramlı iken) onu kasten öldürürse (kendisine) bir ceza vardır. (Bu ceza), Kâbe’ye ulaştırılmak üzere, öldürdüğünün dengi olup, içinizden iki âdil kimsenin takdir edeceği bir kurbanlık hayvan; veya yoksulları yedirmek suretiyle keffaret; yahut onun dengi oruç tutmaktır...”¹³⁸

4.1.2. Su Avcılığı

Arap dilinde “بَحْرٌ” kelimesi, “yarmak” manasına geldiği gibi esas itibariyle “çok suyu toplayan her geniş yer”e verilen addır. Cahiliye döneminde on batın doğuran dişi devenin kulağını yararlar, “بَجِيرَةٌ” adını verdikleri¹³⁹ bu deveye binmez, yük yüklemeyiz ve onu serbest bırakırlardı. Sonra bu kelime geniş olan her şey için kullanılmaya başlamıştır. Mesela ilmi geniş olana “بَحْرٌ” denir. Bazıları, bu kelimenin sadece tuzlu denizler için kullanılacağını söylese de ayette “مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ” denir. Bazıları, bu kelimenin sadece tuzlu denizler için kullanılacağını söylese de ayette “هَذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ وَهَذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ” buyrulur.¹⁴⁰ hem tatlı hem de tuzlu deniz için kullanılmıştır.¹⁴¹ Furkân Suresinin 53. ayetiyle alakalı olarak Taberî (ö. 310/923), İbn-i Cüreyc’in (ö. 150/767): “Tatlı nehirlerden başka tatlı bir deniz bulamadım. Mesela Dicle denize dökülür ama ona karışmaz, aralarında beyaz ip gibi bir perde vardır. Nil de aynı bu şekilde denize dökülür.” dediğini nakleder.¹⁴² Nitekim “dibine ve iki yakasına ulaşılabilen büyük deniz, okyanus”¹⁴³ manasına gelen “بَحْرٌ” kelimesi, Kur’ân’da suyu tatlı olan “Nil Nehri” için kullanılmıştır.¹⁴⁴ Dolayısıyla “صَيْدُ الْبَحْرِ”

¹³⁵ İbn-i Ebî Hâtim, Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs er-Râzî, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm Müsnefen An Rasûlillâhi Ve’s-Sahâbeti Ve’t-Tâbiîn*, thk. Es’ad Muhammed Tayyib, (Mekke: Mekteb Nezâr, 1997), 4/1204.

¹³⁶ İbn-i Atyeye, Ebû Muhammed Abdülhak b. Gâlib b. Abdurrahmân b. Gâlib el-Muhâribî el-Gırnâtî el-Endelüsî, *el-Muharraru’l-Vecîz Fî Tefsîri’l-Kitâbi’l-Azîz*, thk. Abdüsselâm Abdüşşâfi Muhammed, (Beyrut: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 2001), 2/235; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 12/91; Kurtubî, *el-Câmiu Li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, 6/299.

¹³⁷ İbn-i Âşûr, *et-Tahrîr Ve’t-Tenvîr*, 7/54.

¹³⁸ el-Mâide, 5/95.

¹³⁹ el-Mâide, 5/103.

¹⁴⁰ el-Furkân, 25/53. Ayrıca bkz., el-Fâtır, 35/12.

¹⁴¹ Râğib el-İsfehânî, *el-Müfredât Fî Ğaribi’l-Kur’ân*, 37-38.

¹⁴² Taberî, *Câmiu’l-Beyân An Te’vîli Âyi’l-Kur’ân*, 17/474.

¹⁴³ Halil b. Ahmed, *Kitâbu’l-Ayn*, 4/414.

¹⁴⁴ Tâ-hâ, 20/39; el-Kasas, 28/7. Taberî, *Câmiu’l-Beyân An Te’vîli Âyi’l-Kur’ân*, 16/57.

... ifadesi, denize has olmayıp ırmak, akarsu, nehir, göl, kuyu gibi her çeşit suda avlanmayı kapsamaktadır.¹⁴⁵

Mâide Suresinde yer alan “أَجَلٌ لَكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ وَطَعَامُهُ مَتَاعًا لَكُمْ وَلِلنَّاسِ” ayetinin¹⁴⁶ hükmü mucibince sudan avlayarak veya avlamadan suda ölmesiyle elde edilen balıkları yemek, ihramlı ya da ihramsız Müslümanlara helal kılınmıştır. Ayette geçen “طعام” kelimesi sahile vuran ölü balıklar manasına geldiği gibi onu “tuzlanmış balık” anlamında tevil edenler de olmuştur.¹⁴⁷

Ayette, sudan avlanan şeylerle ister mukim ister yolcu herkesin faydalanacağı ifade edilmiştir. Çünkü “السيارة” kelimesi Mücâhid’e göre “şehirlerde yaşayanlar” manasına gelse de¹⁴⁸ müfessirlerin genel kanaatine göre, “سَيْر” kökünden mübâlağalı ism-i fâil sığasında (فَعَال) türemiş olan “سَيَّار/çok yolculuk yapan kimse” lafzının müennesi olup çoğul bildirir.¹⁴⁹ Kurtubî bir teville göre bundan maksadın denizde yolculuk yapanlar olduğunu söylemiştir.¹⁵⁰ Her halükarda yolcular, gerek taze, gerek tuzlanmış balıktan seferleri müddetince faydalanırlar.¹⁵¹ Bir başka faydalanma yolu ise onun ticaretinin yapılmasıdır.¹⁵²

Su avcılığı çoğunlukla gemi, tekne, kayık gibi vasıtalar üzerinde yapılmaktadır. Kur’ân’ın birçok ayetinde, yolculuk, ticaret, yük taşıma vb. yollarla maişet temini için¹⁵³ suların musahhar kılınması, gemilerin su üzerinde rüzgar vasıtasıyla yürütülmesi Allah’ın nimetleri olarak zikredilmektedir.¹⁵⁴

Kur’ân’da “حوت/balık”tan¹⁵⁵ ve “لَحْمًا طَرِيًّا/taze balık eti”nden¹⁵⁶ farklı bağlamlarda defaatle bahsedilmiştir. Yine ayetlerde, İsrailoğullarından “أَصْحَابُ السَّبْتِ/Cumartesi yaranı”¹⁵⁷ diye anılan bir grubun Cumartesi balık avlama yasağını deldikleri ve cezalandırıldıkları anlatılır.¹⁵⁸ Bu kavim, deniz sahilinde yer alan, Medyen’le Tûr arasında bulunan Eyle kentinin halkı olup fasıklıkları sebebiyle geçim kaynakları olan balık avcılığıyla imtihan edilmişlerdir.¹⁵⁹ Öyle ki balıklar, Cumartesi günü bir kimsenin eliyle uzanıp tutabileceği kadar yakına akın akın geliyor, sair günler ise gelmiyorlardı. Bu nedenle onları, denize açılıp meşakkate katlanarak avlamaları gerekiyordu. Başta Allah’ın azabından korkarak Cumartesi avlanmaya cüret edemediler. Ancak içlerinden bir grup, sahil kenarında çukurlar kazıp denizle aralarına kanallar açarak bu yasağı delmek istedi.

¹⁴⁵ Mâverdî, Ebu’l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el-Mâverdî, *en-Nüketü Ve’l-Uyûn*, thk. es-Seyyid Abdu’l-Maksûd b. Abdi’r-Rahîm, (Beyrut: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, ts.), 2/69; İbn-i Âşûr, *et-Tahrîr Ve’t-Tenvîr*, 7/52.

¹⁴⁶ el-Mâide, 5/96.

¹⁴⁷ Taberî, *Câmiu’l-Beyân An Te’vîli Âyi’l-Kur’ân*, 8/730-734.

¹⁴⁸ Taberî, *Câmiu’l-Beyân An Te’vîli Âyi’l-Kur’ân*, 8/737.

¹⁴⁹ Sâfi, Mahmûd b. Abdirrahîm Sâfi, *el-Cedvel Fî İ’râbi’l-Kur’ân Ve Sarfihî Ve Beyânihî*, (Beyrut: Dâru’r-Raşîd, 1995), 4/30.

¹⁵⁰ Kurtubî, *el-Câmiu Li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, 6/321.

¹⁵¹ Taberî, *Câmiu’l-Beyân An Te’vîli Âyi’l-Kur’ân*, 8/726-737.

¹⁵² İbn-i Âşûr, *et-Tahrîr Ve’t-Tenvîr*, 7/53.

¹⁵³ Taberî, *Câmiu’l-Beyân An Te’vîli Âyi’l-Kur’ân*, 14/667.

¹⁵⁴ el-Bakara, 2/164; Yûnus, 10/22; İbrâhîm, 14/32; en-Nahl, 16/14; el-İsrâ, 17/66,70; el-Hac, 22/65; el-Mu’minûn, 23/22; en-Neml, 27/63; er-Rûm, 30/46; Lokmân, 31/31; el-Fâtır, 35/12; el-Mu’min, 40/80; eş-Şûrâ, 42/32; ez-Zuhruf, 43/12; el-Câsiye, 45/12; er-Rahmân, 55/24.

¹⁵⁵ el-A’râf, 7/163-167; el-Kehf, 18/60-65; es-Sâffât, 37/139-146; el-Kalem, 68/48.

¹⁵⁶ en-Nahl, 16/14; el-Fâtır, 35/12.

¹⁵⁷ en-Nisâ, 4/47.

¹⁵⁸ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, 1/419.

¹⁵⁹ el-A’râf, 7/163-167.

...

(akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

Cumartesi günü kanalı açıyorlar ve suyla beraber balıklar çukurlara doluyordu. Ertesi gün gelip çukurlardan denize dönemeyen balıkları yakalıyorlardı. Başta küçük bir grubun yaptığı bu iş, zamanla halk arasında yayıldı. Alimlerinden bir kısmı onlara bunun yanlışlığını söyleyip nasihat etti. Diğer bir kısım ise, "Siz, Allah'ın helak edeceği veya şiddetli bir azaba uğratacağı bir kavme ne diye öğüt veriyorsunuz?"¹⁶⁰ diyerek hem nasihat etmekten kaçındı, hem de diğerlerini bundan vazgeçirmeye çalıştı. Nasihat edenler ve tabileri, yasağa uymayanlarla alakayı tamamen kesti. Nihayet Hz. Dâvûd, Ashâb-ı Sebt'e lanet okudu¹⁶¹ ve Allah'ın azabı onları sarıverdi.¹⁶² Nasihat edenler kurtuldu, yasağı çiğneyenler ise aşağılık maymunlara çevrildi.¹⁶³

4.2. Av Aletleri

Kur'ân'da muhtelif av aletlerinin zikredildiğini görmekteyiz.

El: Mâide 94. ayette geçen "أَيْدِيكُمْ" ifadesi, av hayvanının çıplak elle, ok¹⁶⁴ vb. aletlerle avlanabileceğine delildir. Kurtubî, ayette özellikle "elin" zikredilmesi, avda tasarrufun çoğunluğu elde olduğundandır, demiştir. Ona göre ayet; avcı hayvanlar ve elle imal edilen ağ, ip, tuzak, kapan vb. her türlü av aletini içermektedir.¹⁶⁵ Elle ya da ok vb. bir aletle avlanılan hayvanların kuş yavrusu, yumurtası gibi kaçamayacak kadar zayıf ve küçük av hayvanları olduğu belirtilmiştir.¹⁶⁶

Mızrak: Mâide 94. ayette geçen, "رَمَاحَ" kelimesi "رُزْمَحَ" lafzının çoğulu olup "mızrak" manasına gelmektedir. Kurtubî'ye göre av aletlerinden hususen mızrağın zikredilmesi, o dönemde avın çoğunlukla onunla yapıldığındandır. Yoksa mızrağa benzeyen ok da ayetin kapsamındadır.¹⁶⁷ Mızrakla avlanan hayvanların zebra (vahşi eşek), geyik vb. büyük av hayvanları olduğu belirtilmiştir.¹⁶⁸

Eğitilmiş Av Hayvanları: Kur'ân'da: "(Ey Muhammed!) Sana, kendilerine nelerin helâl kılındığını soruyorlar. De ki: 'Size temiz ve hoş olan şeyler, bir de Allah'ın size verdiği yeteneklerle eğitip alıştırdığınız avcı hayvanların tuttuğu (avlar) helâl kılındı. Onların sizin için tuttuklarından yiyin. Onu (av için) salarken üzerine Allah'ın adını anın (besmele çekin)."¹⁶⁹ buyurulmaktadır. Ayet, "يَسْأَلُونَكَ" ibaresiyle başlamaktadır. Dolayısıyla ayetin bir soru üzerine indiği anlaşılmaktadır. Taberî'nin rivayetine göre Adî b. Hâtim et-Tâî şöyle anlatır: Bir kimse Allah Rasûlü'ne, köpeklerin avladıkları hakkında sormak üzere geldi. Hz. Peygamber ona ne diyeceğini bilemedi, nihayet "Allah'ın size verdiği yeteneklerle eğitip alıştırdığınız avcı hayvanların tuttuğu (avlar) helâl kılındı..."¹⁷⁰ ayeti nazil oldu.¹⁷¹ Bu rivayete göre soruyu soran Adî b. Hâtim'den başka biridir.

Vâhidî'nin (ö. 468/1076) beyanına göre ise soruyu soran o ve aynı kabileye mensup bir arkadaşıdır. Nitekim Saîd b. Cübeyr (ö. 94/713) şöyle anlatır: Adî b. Hâtim et-Tâî ile Allah

¹⁶⁰ el-A'râf, 7/164.

¹⁶¹ el-Mâide, 5/78.

¹⁶² Taberî, *Câmiu'l-Beyân An Te'vili Âyi'l-Kur'ân*, 10/506-508, 2/60-64.

¹⁶³ el-Bakara, 2/65-66; el-A'râf, 7/166.

¹⁶⁴ Mücâhid, *Tefsîru'l-İmâm Mücâhid b. Cebr*, 315.

¹⁶⁵ Kurtubî, *el-Câmiu Li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, 6/300.

¹⁶⁶ Mücâhid, *Tefsîru'l-İmâm Mücâhid b. Cebr*, 315; Taberî, *Câmiu'l-Beyân An Te'vili Âyi'l-Kur'ân*, 8/670-672.

¹⁶⁷ Kurtubî, *el-Câmiu Li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, 6/300.

¹⁶⁸ Mücâhid, *Tefsîru'l-İmâm Mücâhid b. Cebr*, 315; Taberî, *Câmiu'l-Beyân An Te'vili Âyi'l-Kur'ân*, 8/670.

¹⁶⁹ el-Mâide, 5/4.

¹⁷⁰ el-Mâide, 5/4.

¹⁷¹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân An Te'vili Âyi'l-Kur'ân*, 8/108.

...

(akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

Rasûlü'nün ismini "Zeydü'l-Hayl"den "Zeydü'l-Hayr"e değiştirdiği Zeyd b. el-Mühehlil et-Tâi, geldiler ve: "Ey Allah'ın Rasûlü! Biz köpek ve doğanlarla avlanan bir topluluğuz. Zürayh ve Cüveyriye halkının (eğitilmiş) köpekleri, inekleri, (yaban) eşekleri(ni yani zebraları), geyikleri (ya da ceylanları) ve iri kertenkeleleri avlıyor. Bu avlardan kimine boğazlanması için yetişiliyor, kimi ise ölüyor ve yetişilemiyor. Allah ise ölü hayvanı haram kıldı. Bunlardan bize helal olan nedir?" diye sordular. Bunun üzerine: "(Ey Muhammed!) Sana, kendilerine nelerin helâl kılındığını soruyorlar. De ki: 'Size temiz ve hoş olan şeyler, (yani boğazlanan hayvanlar), bir de Allah'ın size verdiği yeteneklerle eğitip alıştırdığınız avcı hayvanların tuttuğu (avlar) helâl kılındı. " ayeti nazil oldu.¹⁷² Yine Taberî'nin diğer rivayetine göre Allah Rasûlü, Medine'deki köpekleri öldürmeyi emredince bir takım insanlar gelip "Ey Allah'ın Rasûlü! Öldürölmelerini emrettiğin şu hayvanlardan bize helâl olan nedir?" dediler. Bunun üzerine bu ayet indi.¹⁷³

Mâide Suresinin söz konusu olan bu ayetinde geçen "جَوَارِح" kelimesi, "çalışıp kazanmak, yapmak, elde etmek" anlamını ifade eden gelen "جَزَح" fiilinden ism-i fâil olarak türeyen "جَارِحَة/kazanan" kelimesinin çoğulu olup yırtıcılardan "köpek, pars, aslan" gibi uzun köpek dişi olan hayvanlar, "kartal, şahin, çaylak" gibi pençesi olan kuşlar manasına gelir.¹⁷⁴ Avcı hayvanlara bu ismin verilmesi, avları yaraladıkları ve sahiplerine gıdalarını kesbetmeleri yani kazanıp getirmeleri sebebiyledir.¹⁷⁵ "مَكْلَب" ise "avcılığa alıştıran, eğiten, terbiye eden" manasına gelir. Eğiticiler için "كَلْب/köpek" kelimesinden türemiş bu vasfın kullanılması; ya bu hayvanların eğitilmeye daha yatkın olmaları ve avcılıkta daha çok kullanılmaları ya da tüm kara yırtıcılarına bu ismin verilmesi sebebiyledir. Nitekim Hz. Peygamber, Utbe b. Ebî Leheb'e: "اللهم سلط عليه كلباً من كلابك" diyerek beddua edince onu bir aslan parçalamıştır.¹⁷⁶

SONUÇ

Kur'an, insanlığın dünya ve ahiret hayatında saadete ulaşabilmesi için gönderilmiş olan bir hidayet rehberidir. Bu itibarla o, insanı ilgilendiren ve dünya hayatının intizamında rol oynayan hemen her türlü gerçekliğe ve sosyal olguya direk ya da dolaylı bir şekilde temas etmiş, bunlarla alakalı birtakım hükümler vazedmiştir. Kur'an'ın temas ettiği konulardan biri de "çalışma" ve sosyal hayatın bir gereği olan "meslek"lerdir. Çünkü insanın yeryüzünü imar etmesi, orada tevhid ve adalete dayalı bir medeniyet inşa etmesi ve kendisine tevdi edilen emanete layık bir şekilde hilafet vazifesini gerçekteştirmesi, sahip olduğu imkan ve kabiliyetleri kullanarak çalışıp gayret etmesine bağlıdır. Ayrıca Kur'an, evvelemirde hitap ettiği Arap toplumunun sonra da diğer insanların dikkatini çekmek, ulaştırmak istediği hakikatleri, idraklere anlaşılır bir şekilde sunmak için her daim karşılaştıkları, aşına oldukları hayatın olgularını kullanmıştır. Böylece ilahî mesajların anlaşılması kolaylaşmakta, insanın manevî bir zevkle ona bağlanması sağlanmaktadır.

İslam dini müntesiplerini, hiçbir din ya da sistemde olmadığı kadar çalışmaya ve bir meslek sahibi olmaya teşvik etmekte, alınterine ve emeğe saygı duymakta, hürmet edilmesini emretmektedir. Bu itibarla Hz. Muhammed başta olmak üzere peygamberler ve salih insanlar çalışmış, rızıklarını el emeği alın teriyle temin etmeye gayret sarfetmişlerdir.

Kur'an ayetleri, meslekî bilginin kaynağının vahiy olduğuna delalet etmektedir. Hz.

¹⁷² Vâhidî, Ebu'l-Hasen Ali b. Ahmed b. Muhammed en-Nîsâbûrî, *Esbâbu Nuzûli'l-Kur'ân*, thk. Isâm b. Abdilmuhsin el-Humeydân, (Demmâm: Dâru'l-İslâh, 1992), 192.

¹⁷³ Taberî, *Câmiu'l-Beyân An Te'vili Âyi'l-Kur'ân*, 8/100-101.

¹⁷⁴ Mevsilî, *el-Ihtiyâr Li-Ta'fili'l-Muhtâr*, 4/212.

¹⁷⁵ Taberî, *Câmiu'l-Beyân An Te'vili Âyi'l-Kur'ân*, 8/99.

¹⁷⁶ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/197.

Âdem'den itibaren peygamberler vasıtasıyla insanlığa öğretilen meslekler, tarihî süreç içerisinde gelişerek insanlığın terakkisine, medeniyetlerin oluşmasına ve ilerlemesine esas teşkil etmiştir.

Kur'ân'da mesleklere, ana gayeye uygun olarak; geçmiş ümmetler ve peygamberlerin hayatlarından kesitler sunan kıssalar, bir bir sayılıp Allah'ın bir lütfu olduğu ifade edilmek suretiyle insanın iman ve itaate davet edildiği nimetler, şer'î hükümler ve teşbihler gibi muhtelif bağlamlarda işaret edilmektedir.

Avcılıkla ilgili ayetler, sınırlı sayıda olmakla birlikte, bu ayetlerde kullanılan lafız ve ifadeler; şer'î hükmünü, çeşitlerini, aletlerini, avcılıkla yaşamlarını sürdüren toplulukları ve etrafında cereyan eden tarihi hadiseleri ihtiva eder niteliktedir. Buradan hareketle ayetlerin, Kur'ân'ın sahip olduğu üslup ve mana zenginliğini ortaya koymanın yanı sıra, avcılık mesleğine direk ya da dolaylı bir şekilde temas ettiğini söyleyebiliriz.

Kur'ân'ın, insana dair her şeye kıymet verip hayatın her alanıyla ilgili işaretler barındırdığını göz önünde tutarak okunması gerekir. Yaptığımız okuma ve araştırmalar neticesinde onun bu yönünü ortaya koyan kapsamlı bilimsel çalışmaların yeterli sayı ve nitelikte olmadığını müşahede ettik. Özellikle farklı bağlamlarda mesleklere yönelik yaptığı atıfları bir arada inceleyen bilimsel bir çalışma, tespit edebildiğimiz kadarıyla Türkiye'de henüz yapılmamıştır. Dolayısıyla bu mütevazı çalışmanın, Kur'an araştırmacılarına bir örnek teşkil edeceğini düşünüyoruz.

KAYNAKÇA

Abbâs Mustafâ es-Sâlihî. *es-Saydü Ve't-Tardü Fi's-Şi'ri'l-Arabî Hattâ Nihâyeti'l-Karni's-Sâni'l-Hicrî*. Beyrut: el-Müessesetü'l-Câmiyye, 1981.

Abdu'rrazzâk es-San'ânî, Ebû Bekr Abdurrazzâk b. Hemmâm b. Nâfi' es-San'ânî el-Himyerî. (211/826-27). *Tefsîru Abdurrazzâk*. Thk. Mahmûd Muhammed Abduh. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1999.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî. (241/855). *el-Müsned*. Thk. Şuayb el-Arnaût, Âdil Murşid. 40 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1997.

Ahmed İbrâhîm eş-Şerîf. *Mekke Ve'l-Medîne Fi'l-Câhiliyyeti Ve Ahdi'r-Rasûl*. Kahire: Dâru'l-Fikri'l-Arabî, 2003.

Azizova, Elnure. "*Hz. Peygamber Döneminde Çalışma Hayatı ve Meslekler*". İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007, Yayınlanmış Doktora Tezi.

Beydâvî, Nâsiruddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullâh b. Ömer b. Muhammed el-Beydâvî. (685/1286). *Envâru't-Tenzîl Ve Esrâru't-Te'vîl*. 5 Cilt. Lübnan: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, h. 1418.

Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Huseyn b. Ali. (458/1066). *es-Sünenü'l-Kübrâ*. Thk. Muhammed Abdulkâdir Atâ. 11 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2003.

Bilmen, Ömer Nasuhi. (1971). *Kur'ân-ı Kerim'in Türkçe Meali Âlisi ve Tefsiri*. 8 Cilt. İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1985.

Bucaille, Maurice. (1998). *et-Tevrât Ve'l-İncil Ve'l-Kur'ân Ve'l-İlm*. Trc. Eş-Şeyh Hasen Hâlid. Beyrut: el-Mektebu'l-İslâmî, 1990.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl. (256/870). *el-Câmiu's-Sahîh*. Thk. Muhibbu'd-Dîn el-Hatîb, Muhammed Fuâd Abdu'l-Bâkî, Kusayy Muhibbu'd-Dîn el-Hatîb. 4 Cilt. Kahire: el-Matbaatu's-Selefiyye, h.1400.

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

Cevâd Ali. (1987). *el-Mufassal Fî Târîhi'l-Arab Kable'l-İslâm*. 10 Cilt. Irak: Câmîatu Bağdâd, 1993.

Demirci, Kürşat. "Hafta Tatili". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları, 1997.

Ebû Dâvûd, Süleymân b. Eş'as es-Sicistânî. (275/889), *es-Sünen*. Thk. Muhammed Nâsıru'd-Dîn el-Elbânî. Riyad: Mektebetu'l-Meârif, ts.

Ebû Hayyân, Ebû Hayyân Muhammed b. Yûsuf b. Ali b. Yûsuf b. Hayyân el-Endelüsî. (745/1344). *el-Bahru'l-Muhît Fi't-Tefsîr*. Thk. eş-Şeyh Zehîd Caîd. 11 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 2010.

Ebû Nuaym el-İsfahânî, Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh b. İshâk el-İsfahânî (el-Esfahânî). (430/1038). *Hilyetu'l-Evliyâ Ve Tabakâtu'l-Asfiyâ*. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1988.

Ebu'l-Leys es-Semerkandî, Ebu'l-Leys İmâmü'l-Hüdâ Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm es-Semerkandî. (373/983). *Tefsîru's-Semerkandî -Bahru'l-Ulûm-*. Thk. Ali Muhammed Muavvid vd.. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1993.

Enver Ahmed Hân el-Bağdâdî. *el-Hiraf Ve's-Sinâât Fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2013.

Eymen Emîn Abdülğani. *el-Mevsûatü's-Şâmile Fi'n-Nahv Ve's-Sarf*. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2012.

Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed b. Ezher el-Ezherî el-Herevî. (370/980). *Tehzîbü'l-Luğa*, Thk. Abdullâh Derdîş, Muhammed Ali en-Neccâr. 15 Cilt. Kahire: ed-Dâru'l-Misriyye, ts..

Fahrudîn er-Râzî, Ebû Abdillâh (Ebu'l-Fadl) Fahrudîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî et-Taberistânî. (606/1210). *Mefâtihu'l-Ğayb*. 32 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1981.

Fîrûzâbâdî, Ebu't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed el-Fîrûzâbâdî. (817/1415). *el-Kâmûsu'l-Muhît*, Thk. Muhammed Nuaym el-Arkasûsî. Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 2005.

Gazzâlî, Hucetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed el-Gazzâlî et-Tûsî. (505/1111). *İhyâu Ulûmi'd-Dîn Mea Tahrîci Hâfiz el-İrâkî*. 4 Cilt. Kahire: Dâru's-Şa'b, ts.

Halîl b. Ahmed, Ebû Abdirrahmân el-Halîl b. Ahmed b. Amr b. Temîm el-Ferâhîdî (el-Fürhûdî). (175/791). *Kitâbu'l-Ayn -Murattaben Alâ Hurûfi'l-Mu'cem-*. Thk. Dr. Abdu'l-Hamîd Hindâvî. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2003.

Hâzin, Ebu'l-Hasen Alâuddîn Alî b. Muhammed b. İbrâhîm el-Hâzin el-Bağdâdî. (741/1341). *Lübâbu't-Te'vîl Fî Meâni't-Tenzîl*. Thk. Abdu's-Selâm Muhammed Ali Şâhîn. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2004.

Heravî, Ebû Ubeyd Ahmed b. Muhammed b. Muhammed el-Heravî el-Bâşânî. (401/1011). *el-Ğarîbeyni Fi'l-Kur'âni Ve'l-Hadîs*. Thk. Ahmed Ferîd el-Mezîdî. 6 Cilt. Riyad: Mektebetü Nezâr Mustafâ el-Bâz, 1999.

Heysemî, Ebu'l-Hasen Nûruddîn Ali b. Ebî Bekr b. Süleymân el-Heysemî. (807/1405). *Mecma'u'z-Zevâid Ve Menba'u'l-Fevâid*. Thk. Muhammed Abdu'l-Kâdir Ahmed Atâ. 12 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2001.

İbn-i Âşûr, Muhammed et-Tâhir b. Muhammed b. Muhammed et-Tâhir et-Tûnisî. (1973). *et-Tahrîr Ve't-Tenvîr*. 30 Cilt. Tunus: ed-Dâru't-Tûnisîyye Li'n-Neşr, 1984.

İbn-i Atıyye, Ebû Muhammed Abdülhak b. Gâlib b. Abdirrahmân b. Gâlib el-Muhâribî el-Girnâtî el-Endelüsî. (541/1147). *el-Muharraru'l-Vecîz Fî Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*. Thk. Abdüsselâm Abdüşşâfi Muhammed. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2001.

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

İbn-i Düreyd, Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen b. Düreyd el-Ezdî el-Basrî. (321/933). *Cemheratü'l-Luğa*. Thk. Dr. Ramzî Munîr Ba'lebekkî. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-İlm Li'l-Melâyîn, 1987.

İbn-i Ebî Hâtim, Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs er-Râzî. (327/938). *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm Müsneden An Rasûlillâhi Ve's-Sahâbeti Ve't-Tâbiîn*. Thk. Es'ad Muhammed Tayyib. 10 Cilt. Mekke: Mekteb Nezâr, 1997.

İbn-i Haldûn, Ebû Zeyd Veliyyüddîn Abdurrahmân b. Muhammed et-Tûnisî. (808/1406). *Mukaddime*. Çev.: Halil Kendir. 2 Cilt. Ankara: Yeni Şafak Kültür Armağanı, 2004.

İbn-i Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî. (354/965). *Sahîh İbn-i Hibbân Bi-Tertîbi İbn-i Belbân*. Thk. Şuayb el-Arnaût. 18 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1993.

İbn-i İshâk, Ebû Abdillâh Muhammed b. İshâk b. Yesâr b. Hıyâr el-Muttalibî el-Kureşî el-Medenî. (151/768). *es-Sîratu'n-Nebeviyye*. Thk. Ahmed Ferîd el-Mezîdî. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2004.

İbn-i Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed el-Kazvînî. (273/887). *Sünen*. Thk. Muhammed Nâsîru'd-Dîn el-Elbânî, Riyâd: Mektebetu'l-Meârif, ts.

İbn-i Mâlik, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh. (672/1274). *Elfıyyetü'bni Mâlik Fi'n-Nahv Ve's-Sarf*. Mekke: Dâru't-Teâvun, ts.

İbn-i Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemâluddîn Muhammed b. Mukerram b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Ruveyfî. (711/1311). *Lisânu'l-Arab*. 20 Cilt. Bulak/Mısr: el-Matbaatu'l-Kübra'l-Mîriyye, h.1300.

İbn-i Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî. (230/845). *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*. Thk. Muhammed Abdulkâdir Atâ. 9 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990.

İlhan, Süleyman. "Bazı Temel İşlevleri ve Artan Önemi Açısından Meslek". *Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları*. (2004), 132-137.

İlhan, Süleyman. "Yeni Kapitalizm ve Meslek Olgusunun Değişen Anlamları Üzerine". *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Ağustos 2008. (21), 313-328.

Kallek, Cengiz. "Pazar". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları, 2007.

Karadağ, Ayişe. "Meslek Olarak Hemşirelik". *Atatürk Üniv. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi 2* (2002), 5.

Keskin, Yusuf Ziya. "Hadislere Göre Avcılık ve Avlanma Esasları". *Hadis Tetkikleri Dergisi (HTD)*. 5(1), (2007), 33-48.

Kettânî, Muhammed Abdülhay b. Abdilkebîr b. Muhammed el-Hasenî el-İdrîsî el-Kettânî. (1962). *Nizâmu'l-Hukûmeti'n-Nebeviyye -el-Müsemâ et-Terâtibu'l-İdâriyye-*. Thk. Abdullâh el-Hâlidî. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Erkam, ts..

Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Ensârî el-Kurtubî. (671/1273). *el-Câmiu Li-Ahkâmi'l-Kur'ân*. Thk. Şeyh Hişâm Semîr el-Buhârî. 21 Cilt. Riyad: Dâru Âlemi'l-Kütüb, 2003.

Kuzgun, Yıldız. *Meslek Gelişimi ve Danışmanlığı*. Ankara: Nobel Yay., 2009.

Mahmûd Şükrî el-Âlûsî, Ebu'l-Meâlî Cemâluddîn Mahmûd Şükrî b. Abdillâh b. Mahmûd el-Âlûsî. (1924). *Bulûğu'l-Erab Fi Ma'rifeti Ahvâli'l-Arab*. Thk. Muhammed Behcet el-Eserî. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Mâtürîdî es-Semerkandî. (333/944). *Te'vîlâtü Ehli's-Sünne*. Thk. Dr. Mecdî Bâsellûm. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2005.

Mâverdî, Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el-Mâverdî. (450/1058). *en-Nüketü Ve'l-Uyûn*. Thk. es-Seyyid Abdu'l-Maksûd b. Abdi'r-Rahîm. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts..

Mevsîlî, Ebû'l-Fadl Mecdüddîn Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd el-Mevsîlî. (683/1284). *el-İhtiyâr Li-Ta'lîli'l-Muhtâr*. Thk. Şuayb el-Arnaût vd.. 4 Cilt. Dimeşk: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2009.

Mukâtil b. Süleymân, Ebu'l-Hasen Mukâtil b. Süleymân b. Beşîr el-Ezdî el-Belhî. (150/767). *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*. Thk. Abdullâh Mahmûd Şehhâte. 5 Cilt. Beyrut: Müessesetü't-Târîhi'l-Arabî, 2002.

Murtedâ ez-Zebîdî, Ebu'l-Feyd Muhammed el-Murtedâ b. Muhammed b. Muhammed b. Abdîrrezzâk el-Bilgrâmî el-Hüseynî ez-Zebîdî. (1205/1791). *İthâfu's-Sâdeti'l-Muttekin Bi-Şerhi İhyâi Ulûmi'd-Dîn*. 10 Cilt. Beyrut: Müessesetü't-Târîhi'l-Arabî, 1994.

Mücâhid, Ebu'l-Haccâc Mücâhid b. Cebr el-Mekkî el-Mahzûmî. (103/721). *Tefsîru'l-İmâm Mücâhid b. Cebr*. Thk. Muhammed Abdusselâm. Kahire: Dâru'l-Fikr, 1989.

Mücemma'u'l-Lügati'l-Arabiyye. *el-Mu'cemü'l-Vasît*. Kahire: Mektebetü's-Şurûki'd-Devliyye, 2004.

Müslim, Ebu'l-Huseyn Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî. (261/865). *Sahîhu Müslim*. Thk. Ebû Kuteybe. 2 Cilt. Riyâd: Dâru Taybe, 2006.

Râğîb el-İsfehânî, Ebu'l-Kâsım Huseyn b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râğîb el-İsfehânî. (502/1108). *el-Müfradât Fî Ğarîbi'l-Kur'ân*. Thk. Muhammed Seyyid Keylânî, Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts..

Sa'dî, Ebû Abdillâh Abdurrahmân b. Nâsır b. Abdillâh b. Nâsır es-Sa'dî en-Nâsırî et-Temîmî. (1956). *Tefsîru'l-Kerîmi'r-Rahmân Fî Tefsîri Kelâmi'l-Mennân*. Thk. Abdurrahmân b. Muallâ el-Luveyhik. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2002.

Sâfî, Mahmûd b. Abdîrrahîm Sâfî. (1956). *el-Cedvel Fî İ'râbi'l-Kur'ân Ve Sarfihî Ve Beyânihî*. 16 Cilt. Beyrut: Dâru'r-Raşîd, 1995.

Saîd Havvâ, Saîd b. Muhammed Dîb Havvâ. (1989). *el-Esâs Fi't-Tefsîr*. 11 Cilt. Kahire: Dâru's-Selâm, 1985.

Sami, Şemseddin. (1850-1904). *Kâmûs-i Türkî*. Dersaâdet: İkdâm Matbaası, h. 1317.

Sargon, Erdem. "Av". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları, 1991.

Seyyid Kutb, Seyyid b. Kutb b. İbrâhîm b. Hüseyin eş-Şâzilî. (1966). *Fî Zilâli'l-Kur'ân*. 7 Cilt. Kahire: Dâru's-Şurûk, 2003.

Sîbeveyh, Ebû Bişr Amr b. Osmân. (180/796). *el-Kitâb*. Thk. Abdusselâm Muhammed Hârûn. 5 Cilt. Kahire: Mektebetü'l-Hâncî, 1982.

Suyûtî, Ebu'l-Fadl Celâluddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî. (911/1505). *el-İtkân Fî Ulûmi'l-Kur'ân*. Thk. Merkezü'd-Dirâsâti'l-Kur'âniyye. 7 Cilt. Suud: Mucemma'u'l-Melik Fehd, ts..

Şa'râvî, Muhammed Mütevellî eş-Şa'râvî. (1998). *Tefsîru's-Şa'râvî*. 20 Cilt. Kahire: Metâbi' Ahbâri'l-Yevm, ts..

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

Şâtıbî, Ebû İshâk İbrâhîm b. Mûsâ b. Muhammed el-Lahmî eş-Şâtıbî el-Gırnâtî. (790/1388). *el-Muvâfakât*. Thk. Ebû Ubeyde Meşhûr. 6 Cilt. Hüner: Dâru'bni Affân, 1997.

Taberânî, Süleyman b. Ahmed b. Eyyûb. (360/971). *el-Mu'cemu'l-Evsat*. Thk. Ebû Muâz, Ebu'l-Fadl. 10 Cilt. Kahire: Dâru'l-Harameyn, 1995.

Taberânî, Süleyman b. Ahmed b. Eyyûb. (360/971). *et-Tefsîru'l-Kebîr Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*. Thk. Hişâm b. Abdilkerîm. 6 Cilt. Ürdün: Dâru'l-Kitâbi's-Sekâfî, 2008.

Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmulî et-Taberî el-Bağdâdî. (310/923). *Câmiu'l-Beyân An Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*. Thk. Abdullâh b. Abdulmuhsin et-Türkî. 26 Cilt. Kahire: Dâru'l-Hicr, 2001.

TDK. Büyük Türkçe Sözlük (2018). 12 Haziran 2018 tarihinde http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=MESLEK adresinden alındı.

Vâhidî, Ebu'l-Hasen Ali b. Ahmed b. Muhammed en-Nisâbûrî. (468/1076). *et-Tefsîru'l-Basît*. Thk. Muhammed b. Hamd b. Abdillâh el-Muhaymîd. 25 Cilt. Riyad: Câmiatü'l-İmâm Muhammed b. Suûd el-İslâmiyye, h. 1430.

Vâhidî, Ebu'l-Hasen Ali b. Ahmed b. Muhammed en-Nisâbûrî. (468/1076). *Esbâbu Nuzûli'l-Kur'ân*. Thk. Isâm b. Abdilmuhsin el-Humeydân. Demmâm: Dâru'l-Islâh, 1992.

Zemahşerî, Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî. (538/1144). *el-Keşşâf An Ğavâmidî't-Tenzîl Ve Uyûni'l-Ekâvîl Fî Vucûhi't-Te'vîl*. Thk. Âdil Ahmed Abdi'l-Vücûd vd.. 6 Cilt. Riyad: Mektebetü'l-Ubeykân, 1998.

Zencirkıran, Memet; Çalış, Şuayyip vd.. *Çalışma Sosyolojisi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yay., 2012.

Zuhaylî, Vehbe ez-Zuhaylî. (1436/2015). *et-Tefsîru'l-Münîr Fi'l-Akîde Ve's-Şerîa Ve'l-Menhec*. 17 Cilt. Dimeşk: Dâru'l-Fikr, 2009.